

ISSN: 2149-3979

ilahiyat akademi

yıl: 2017 sayı: 5 altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

Gaziantep Ü. İlahiyat Fakültesi Resmi Dergisi | The Official Journal of the Faculty of Divinity
Gaziantep University

Genel Yayın Yönetmeni | Editor in Chief

Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Dekan V. | Surrogate Dean)

Editörler | Editors

Doç. Dr. Mustafa ÜNVERDİ

Yrd. Doç. Dr. Muhyettin İÇDE

Sayı Editörü | Editor of This Issue

Yrd. Doç. Dr. Muhyettin İÇDE

Editör Yardımcısı | Editorial Assistant

Arş. Gör. Tuba ERKUT

Yayın Kurulu | Editorial Board

Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Başkan | President)

Prof. Dr. Abdulkader N. Noor el-SHEİK

Prof. Dr. Eyüp BEKİR YAZICI

Prof. Dr. Mahfuz SÖYLEMEZ

Prof. Dr. Mehmet DAĞ

Doç. Dr. Halil ALDEMİR

Doç. Dr. Mahmut ÇINAR

Doç. Dr. Recep TUZCU

Yrd. Doç. Dr. Adnan ALGÜL

Yrd. Doç. Dr. A. Muhammed el-HALEF

Yrd. Doç. Dr. Abdimuhamet MAMYTOV

Yrd. Doç. Dr. Ayhan ERDOĞAN

Yrd. Doç. Dr. Ayşe EROĞLU

Yrd. Doç. Dr. Dilara TINAS

Yrd. Doç. Dr. Erol ERKAN

Yrd. Doç. Dr. Fehmi SOÇUKOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Habip DEMİR

Yrd. Doç. Dr. Halil HACİMÜFTÜOĞLU

Yrd. Doç. Dr. İbrahim SALKINI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ULUKÜTÜK

Günümüz İran Şiîliğinde Kutsal Gün ve Geceler

Habip DEMİR*

Özet

Mezhepler, belli bir coğrafyada ve zaman diliminde ortaya çıksa da farklı kültür ve havzalarla karşılaştıkça bulunduğu yerin kalıbını alarak gelişip farklılaşmaktadır. Her din/mezhep için sembol ifade eden önemli zaman dilimleri mevcuttur. Zira bir mezhep toplumsal hayata ne kadar nüfuz ederse kalıcılığı ve inandırıcılığı da o ölçüde artacaktır. Diğer bütün dinlerde/dini hareketlerde olduğu gibi İslam mezheplerinde de sosyal birlikteliği sağlamak, kutsalı güncel tutmak amacıyla özel önem verilen zaman dilimleri bulunmaktadır. Söz konusu kutsal zamanlara yapılan vurgunun en çok Şiîlik'te olduğu görülmektedir. Şiîliğin kutsal gün ve gecelere verdiği önem mezhebin tarihsel süreçte yenilenerek güncellenmesini ve günümüze kadar toplum üzerinde etkinliğinin sürmesini sağlamıştır. Çalışmamız günümüz İran'ı ve dolayısıyla İmâmiyye Şîa'sı özelinde bir yıl boyunca kutsal kabul edilen gün ve geceler ile bunların önemini açıklamayı amaçlamaktadır. Ancak burada satır aralarında kalmış ve sadece takvim yapraklarında gösterilen gün ve geceler değil, İran'ın dini hayatında gözle görülür etkisi olanları tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran, Şiîlik, İmâmiyye, Kutsal Zaman, Gün ve Geceler

Sacred Days and Nights in Contemporary Iranian Shiism

Abstract

The sects emerge in a certain geographical region within a certain time period. However, when they encounter different cultures and basins, they develop and differentiate by taking the place where they are. There are important time periods for each religion/religious movements, which are symbolic. The more persistence of a sectarian societal life, the more persistence and persuasiveness it will increase. As in all other religions/religious movements, there are also time periods in Islam that give special importance to keep social consensus among the members of the people and to keep them holy up to date. Among the Islamic sects, the emphasis on holy times seems to be mostly in Shiism. The importance of sacredness to holy days and nights has been renewed and renewed in the historical process of the sect, and it has continued to be active in society as much as the day. Our work aims to explain the importance of today's days and nights, which are considered holy for one year in Iran, and therefore the Shia of Imamiya. However, the lines between them stayed and were

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, habipdemir@hitit.edu.tr.

not only the days and nights shown on the calendar leaves, but those with visible effects in Iran's religious life were preferred.

Keywords: Iran, Shiism, Imamiyya, Sacred Time, Day and Nights

Giriş

Tarihte yer edinmiş bütün dinler/dini hareketler, ortaya çıktıkları ilk dönemin izlerini taşımakla birlikte tarihsel süreç içerisinde çeşitli toplumsal ve siyasal sâiklerin etkisiyle/baskısıyla yenilenmek ve gelişmek zorunda kalmışlardır. Yeni olgulara ve toplumsal değişime ayak uyduramayan dini hareketlerin zaman içinde müntesiplerinin ihtiyaçlarına cevap veremez duruma gelerek yok olma sürecine girdikleri bilinen bir gerçektir. Dinin anlaşılma biçimi olarak değerlendirilen mezhepler için de durum bundan farklı değildir. Mezhepler, belli bir coğrafyada belli bir zaman diliminde ortaya çıkarlar. Ancak tarihsel süreçte farklı kültür ve havzalarla karşılaştıkça bulunduğu coğrafyanın kalıbını alarak gelişip farklılaşırlar. Bu bağlamda bir mezhebin geniş kitleler tarafından kabul edilmesi, onun farklı kültürlerle eklemlenebilme yeteneğine bağlıdır.

Her din/mezhep için sembol ifade eden önemli zaman dilimleri bulunmaktadır. Dinler/mezhepler, bu zaman dilimleri aracılığıyla inananlarını ve taraftarlarını belli semboller etrafında birleştirip, ortak sevgi ve hüznü paylaşmaları sayesinde dinamizmlerini koruyarak hayatîyetlerini devam ettirmek isterler. İnançların ve bunların kurumsallaşmış hali olan dinlerin gelecek nesillere aktarılmasında bilgi boyutu önemli olmakla birlikte bunları kalıcı hale getirmede duygu ve görselliğin daha çok önem arz ettiği muhakkaktır. Bu nedenle dinlerin en önemli dayanağı olan “*kutsal*” kavramının somutlaşarak geniş halk kitlelerinin belirli ritüeller etrafında toplanması ve halkın tahayyülünde yer etmesi gerekmektedir.

Mezheplerin Güncellenmesinde Kutsal Gün ve Gecelerin Önemi

Mezheplerin nesiller arası aktarımı ancak sosyal hadiselerin bireylerin zihinlerinde güncellenmesiyle mümkün olabilir. Bir mezhep toplumsal hayata ne kadar nüfuz ederse kalıcılığı ve inandırıcılığı o ölçüde artacaktır. Mezhebin kalıcılığında edebiyat/bilgi birikimi önemli olsa da toplumun en küçük yapıtaşlarına nüfuz edememiş bir mezhebin hayatta kalması mümkün değildir. Öyle ki geçmişten günümüze mezhep hareketleri ele alındığında sayıca az olmalarına rağmen müntesipleri arasında nesiller boyu devam eden bir bağ kurabilmiş mezheplerin yaşamaya devam ettikleri görülmektedir. Bunun aksine sadece bilgi boyutuyla kalan ve toplumsal tabana yayılamayan mezheplerin ise yok oldukları bilinmektedir. Bu bağlamda Şiîliğin “yaşayan bir mezhep” olması onun asırlar boyunca toplumla iç içe bulunmasının doğal bir sonucu olsa gerektir.

Dini ya da mezhebi sosyal hayatta etkin kılmanın en önemli araçlarından birisi kutsal zamanlardır. Gelmiş geçmiş bütün dinlerde “kutsal zaman” anlayışı birbirine paralellik arz etmektedir. Dinlerde kutsal zamanlara yapılan vurgu Mısır, İran ve Hint medeniyetlerinin uzun geçmişleri boyunca izlenebilir. Bu medeniyet havzaları, sonradan ortaya çıkmış bütün dini hareketleri kutsal zaman algısı bakımında da etkilemiştir. Eski Mısır’da Tanrılarla ilişkilendirilerek kutsallaştırılan çeşitli günlerin olduğu,¹ Hinduizm’de Rama, Krişna gibi din büyüklerinin ve avatarların doğum günlerine verilen özel ilginin çeşitli dinler içerisinde farklı boyutlarda ve niteliklerde devam ettiğini söylemek mümkündür.²

Dinlerin belirli zamanları kutsallaştırma eğiliminde olmaları bizatihi zaman kavramının nasıl algılandığıyla ilgilidir. Antik dönemde dünyanın ezeli ve ebedi olduğu öngörüsüyle hareket eden filozoflara göre zaman doğrusal bir zeminde sonsuza kadar uzanmaktadır. Bu özelliğiyle zaman, sürekli bir değişimi ve gelişimi ortaya çıkarır. Ancak dindar insana göre zaman türdeş değildir.³ Ona göre dünya, yıllık olarak yenilenen döngüsel bir karaktere sahiptir. Yani yaratıcının elinden çıktığında sahip olduğu kökensel “kutsallığa” her yıl yeniden kavuşmaktadır.⁴ Böylece her seferinde “ilk an” ın coşkusunu yaşama imkânına kavuşmuş olacaktır. Hem ilk ana dönme hem de kutsalın sonsuzluğunu sağlamak amaçlanır.⁵ Bu bağlamda dinlerde özel önem verilen yeni yıl kutlamaları aslında evrenin her yıl yeniden yaratıldığına, saf ve temiz hale geldiğine olan inanç dolayısıyladır. Her yeni yılda evrenin yaradılışı taklit edilmekte, dünya yeniden yaratılmakta ve bunu yaparken aynı zamanda “Zaman” da yaratılmakta, ona yeniden başlanarak diriltilmektedir.⁶

Yeni yılın kutlanması dışında dinlerde bayram adı verilen ve yıllık olarak tekrarlanan kutsal günler de büyük önem arz etmektedir. Eliade, dinlerde bayram uygulamasıyla geçmişte yaşanmış efsanevi bir olayın kutlanması değil, onun yeniden güncelleştirilmesinin amaç edinildiğini belirtir.⁷ Böylece bayrama katılanlar tarihin belli döneminde kalmış efsanevi olayın çağdaşları haline gelmektedirler. Başka terimlerle ifade edildiğinde bunlar tarihsel zamanlarından - yani dindışı, kişisel ve kişiler arası olayların toplamı tarafından meydana getirilen zamandan- “çıkmakta” ve her zaman aynı olan, ebediyete ait olan ilksel zamana kavuşmaktadırlar.⁸

İşte bu nedenle modern dönemde çeşitli meşguliyetler tarafından doldurulan ve sürekli bir akış halinde olan zaman, kutsal zamanlar ile bir süreliğine

¹ Mustafa Ünal, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2008, s. 25.

² Ünal, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, s. 28.

³ Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, Gece Yayınları, 1991, s. 48.

⁴ Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, s. 55.

⁵ Ünal, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, s. 18.

⁶ Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, s. 85.

⁷ Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, s. 61.

⁸ Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, s. 67.

durdurulmakta böylece ilgi dine ya da mezhebe çekilmektedir. Bu ilgi, bir yandan kişiye ve topluma hayatın kargaşasından bir süreliğine de olsa uzaklaşma fırsatı verirken diğer yandan dinin/mezhebin kendini sürekli gündemde tutmasına yardımcı olmaktadır.

Diğer bütün dinlerde/dini hareketlerde olduğu gibi İslam'da da mensupları arasında sosyal birlikteliği sağlamak, kutsalı güncel tutmak amacıyla başta Ramazan ayı olmak üzere, bayram günleri, Kadir gecesini gibi özel önem verilen önemli zaman dilimleri bulunmaktadır. Bu zaman dilimlerinin dayanaklarını Kur'an ve hadislerde sıkça bulmak mümkündür. Örneğin kendisine başlı başına sûre ayrılmış da olan Kadir gecesinin bin aydan hayırlı bir ay olduğu, meleklerin o gece yeryüzüne indiğinden bahsedilmektedir. Bunun dışında ortak değer olarak Hz. Peygamber'in doğum yıldönümleri "Mevlit" adı altında uzunca bir süredir İslam âleminde çeşitli şekillerde kutlanmaktadır.

Şiî Geleneğin Kutsal Zaman Algısı

İslam mezhepleri söz konusu olduğunda zaman ve mekâna atfedilen kutsallaştırma olgusunun en açık örneğini İmâmiyye/İsnâaşeriyye Şiâ'sında görmekteyiz.⁹ Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali'nin ve on bir evladının açık ya da gizli bir nass yoluyla Müslümanların din ve dünya işlerini yönetmek üzere halife olarak görevlendirildiğini iddia eden İmâmiyye mensupları, bugün dünya Müslümanlarının yaklaşık yüzde 12'lik kesimini oluşturmaktadır. Arkasında siyasî gücün hissedilmediği dönemlerde daha çok içe kapanık bir yapı arz eden İmâmîler, iktidarın desteğini aldıkları dönemlerde toplumun bütün hücrelerine nüfuz edecek bir mezhebî kimliği inşa edebilmeyi başarmışlardır. Bunu gerçekleştirirken mezhebin en sık kullandığı yöntemlerden biri de tarihî olaylara duygusal açıdan fazlaca atıf yapması ve bu olaylar üzerinden bir tarih ve ideoloji inşa faaliyetini zihinlerde sürekli kılmasıdır.

Şiî geleneğin kutsal zamanlara verdiği önemi, bu konuda oldukça yoğun bir birikimin görüldüğü dua literatürü üzerinden takip etmemiz mümkündür. Şiî gelenek, ilk asırlardan itibaren dua eserlerine büyük önem vermiş, yıl, ay, hafta, gün ve hatta günün saatlerine özel duaların olduğu birçok eser meydana getirmiştir.¹⁰ Bunun yanında yılın önemli günlerini belirten takvim türü eserler de oluşturulmuştur. Bu eserler aracılığıyla tarihsel süreçte Şiîliğin kutsal kabul ettiği gün ve geceleri ve bunlar arasındaki değişimi takip etmek mümkündür. Geçmişten günümüze İmâmiyye'nin özel önem atfettiği gün ve geceleri tespit eden çalışmalar mevcuttur. Bunlardan Şeyh Müfîd (ö. 413/1032) ve Şeyh Bahâî'nin (ö. 1030/1621) takvimleri Mehmet Ali Büyükkara tarafından yayınlanmış ve bu konuda önemli bir

⁹ Şiîlik hem bir çatı kavram hem de özel anlamda İmâmiyye Şiâ'sı için kullanılmaktadır. Makalemiz boyunca Şiâ/Şiî kavramıyla İmâmiyye Şiâ'sı kastedilmektedir.

¹⁰ Şiî geleneğin dua literatürü ile ilgili bir çalışma için bk. Resul Ca'feriyan, "Şiâ'da Dua Edebiyatı", çev. Habip Demir, *İğdir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, 209-237.

boşluğu doldurmuştur.¹¹ Bunun yanı sıra Şîî gelenek açısından oldukça önemli sayılan dua türü eserlerde özel gün ve gecelere sıklıkla değinilmiştir. Bu bağlamda makalemizde dua literatürünün en önemli eserleri arasında sayılan Şeyh Tûsî'nin (ö. 460/1067) *Misbâhu'l-muteheccid*,¹² İbn Tâvûs'un (ö. 664/1266) *el-İkbâlu'l-a'mâl*,¹³ Allâme Meclisî'nin (ö. 1110/1698) *Zâdu'l-meâd*¹⁴ ve Şeyh Abbas Kummî'nin *Mefâtihu'l-cinân*'ı¹⁵ merkeze alınarak bu süreç takip edilmeye çalışılmıştır.

Büveyhiler dönemine (932-1062) kadar siyasi baskılar nedeniyle içe kapalı bir yapı arz eden ve mezhebin sosyal boyutuna dair işaretleri gösteremeyen Şîîler, bu dönemle birlikte gerek ritüeller gerekse de farklı etkinliklerle toplumsal nüfuzlarını artırmışlardır. Çok eskiden beri idrak edilmelerine rağmen Bağdat'ta Büveyhiler'in desteğiyle resmi olarak başlatılan Gadir-i Hum ve Aşura merasimleri kısa sürede diğer bölgelere de yayılmış, böylece mezhebin pratik boyutu ilk kez gözler önüne serilmiştir. Aşura matemi ve Gadir Bayramı şeklinde iki etkinlikle başlayan ve kendilerini Sünnî gruplardan farklılaştırmaya yarayan bu zaman dilimleri, Şîîler için aynı zamanda bir güç gösterisi anlamına gelmekteydi.¹⁶ Şîîlerin toplumsal düzlemde hayata geçirdiği birçok bayram, tören gibi etkinlikler Sünnî çoğunluğun da bunlara çeşitli şekillerde cevap vermesini doğurmuş ve bu dönemde ülkede Büveyhilerin de teşvik etmesiyle çok seslilik hâkim olmuştur.¹⁷

Şîî geleneğe ait ilk dua metinlerinde bütün Müslümanlar tarafından ortak bir şekilde benimsenen özel zaman dilimlerine daha çok vurgu yapıldığını görmekteyiz.¹⁸ Bunun yanı sıra Şîîler için özel anlam ifade eden ve kendilerine has olan Aşura, Gadir ve Mübâhele günlerine yapılan vurgularla Şîî toplumunun farklılaşmaya başladığı görülmektedir. Diğer yandan Şîîlik, farklı coğrafyalara özellikle Hint coğrafyasına yayılması neticesinde yeni kültürleri de bünyesine adapte etmiştir. Bâtınî dünya görüşünün egemen olduğu Hint dinlerinin kutsal zamanlara diğer dinlere nazaran oldukça fazla yer vermesi Şîîliğin kutsal zaman algısını da değiştirmiş olmalıdır. Örneğin Hindistan'da bir velinin ölüm yıldönümü olarak anılan ve "Urs" adı verilen etkinlikler yanında çeşitli din büyüklerini anmaya yönelik çok sayıda etkinliğin de olduğu bilinmektedir.¹⁹ Özellikle

¹¹ Bu eserlerden en önemli iki tanesi neşredilmiştir. (bk. Mehmet Ali Büyükkara, *İmâmîyye Şîasî'na Göre Önemli Tarih, Gün ve Geceler (Şeyh Müfid ve Şeyh Bahâî'nin Takvimleri)*, Çanakkale, 1999).

¹² Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen Şeyh Tûsî (ö. 460/1067), *Misbâhu'l-muteheccid*, Beyrut, Müessesesi-i Fıkh-ı Şîa, 1411/1990.

¹³ Ali b. Musa İbn Tavus (ö. 664/1266), *el-İkbâlu bi'l-a'mâl-i'l-hasene fî mâ ya'melu merraten fi's-sene*, thk. Cevad Kayyûmî İsfehânî, Kum, Mektebu'l-A'lâmî'l-İslâmî, 1414.

¹⁴ Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî el-Meclisî (ö. 1110/1698), *Zâdu'l-meâd*, thk. Alauddin A'lamî, Beyrut, Müessesetu el-A'lamî li'l-Matbûât, 1423.

¹⁵ Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, Kum, Âyin-i Dâniş, 1386/2007.

¹⁶ Ahmet Güner, "Büveyhiler Dönemi ve Çok Seslilik", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII, 1999, s. 56-57.

¹⁷ Güner, "Büveyhiler Dönemi ve Çok Seslilik", s. 56.

¹⁸ Bu zaman dilimleri arasında Recep, Şaban, Ramazan ve Zilhicce gibi önemli aylar ve bunlar içerisinde zikredilen Namaz, Hac, Oruç, Sadaka gibi ibadetler yer almaktadır.

¹⁹ Annemarie, Schimmel, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, İstanbul, Kabcacı Yay., 2004, s. 105.

Safeviler'in İran'da yönetime gelmesi ile birlikte Şiîliğin bu bölgeyle daha yakın temas kurması, önceleri sınırlı sayıda kutlanan gün ve gecelerin sonraki asırlarda on iki imamın her birinin doğum ve ölüm yıldönümlerini de içine alacak şekilde genişletildiği anlaşılmaktadır.²⁰ Safeviler dönemindeki kutsal gün ve gecelerin devletin resmi politikası sonucu artırılmış olduğunu vurgulayan Ali Şeriatî bu olguyu Hristiyanlığın tesirine bağlamaktadır.²¹ Şeriatî bu olguyu Hristiyanlığın tesirine bağlıyor olsa da bu tür tesirlerin Hristiyanlığa bâtinî zihniyetin egemen olduğu Hint kültür havzasından taşındığını düşünmekteyiz. Her ne sebeple olursa olsun Safeviler döneminde Şiîliğin toplumsal tabana daha fazla nüfuz etmesinin kutsal gün ve geceler yoluyla gerçekleştiğini söylememiz mümkündür.

Günümüz İran'ında Önemli Gün ve Geceler

Safeviler döneminde yaygınlaşmaya başlayan ve devlet desteğiyle toplumsal tabana yayılan etkinliklerin, günümüz İran'ında da artarak devam ettiği görülmektedir. Öyle ki imamların ya da mezhebin önemli karakterlerinin doğum veya ölüm yıldönümünün birden fazla tarih olarak kaydedilmesi bu etkinliklerin yıl boyu devam etmesine yol açmaktadır. Bu sayede yılın bütün aylarında mezhebi pratikler yoluyla halkın muhayyilesinin canlı tutulmasına yardımcı olunmaktadır.

Şiî geleneğin yapısı açısından yılın neredeyse bütün günlerinin herhangi bir bakımdan da olsa önem arz ettiği ve bunların da bu amaçla hazırlanmış çeşitli takvimlere yansıdığı bilinmektedir. Ancak biz, satır aralarında kalmış ve sadece takvim yapraklarında gösterilenleri değil, İran'ın mevcut koşullarında toplumsal olarak anlamı olup bir şekilde kutlanan ya da anılan ve çoğunluğunu bizzat gözlemlediğimiz gün ve geceleri Hicrî takvimdeki sırasına uygun olarak ele almaya

²⁰ Schimmel, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, s. 106.

²¹ Şeriatî bu konuda şu tespitle yer vermektedir: "Şîa, Âli Büye yönetiminin kısa dönemi ve Serbedâriler gibi geçici yönetimler dışında hiçbir zaman bağımsız olamadığı ve toplumsal görünüm kazanamayarak takiyye altında yaşadığı için henüz nasıl ve ne gibi toplu formlarda ve genel görünümde görüneceğini bilemez. Toplumsal sembolü, alametleri ve törenleri yoktur. Safevi rejiminin bunlara ihtiyacı olduğu sırada bir şeyler yapmalıdır. Bu iş çok basitçe gerçekleşti. Resmi bir vezirlik makamı oluştu. Ravza Okuma İşleri Veziri adıyla bu işleri düzenlemek için bir kişi görevlendirildi.... Ravza okuma ve Taziye İşleri Veziri, Batı Avrupa'ya gitti (ki o sıralarda Safeviler'in onlarla çok yakın ve gizemli ilişkileri vardı) ve oranın dini törenleri ve teşrifatlarıyla ilgili olarak inceleme ve araştırmalarda bulundu. Hristiyanlığın gelenekler, toplu dini törenler, gösteriler, programlar, Mesih'in, havarilerin ve Hristiyan tarihinin şehitlerinin musibetlerini dile getirme gibi unsurlardan birçoğunu, ayrıca bu dini mahfillere ve kiliseye özgü dekorları, bu törenlere özgü araçları iktibas ederek hepsini İran'a getirdi. Burada, Safevi rejimine bağlı ruhanilerin yardımıyla, bu formları ve gelenekleri Şiîliğe, Şiîlik tarihine ve İran'ın dini ve ulusal çıkarlarına uyarladılar. O, Avrupa Hristiyan kalıplarına İranlı Şiî içeriği kazandırdılar. Öyle ki ansızın İran'da, hiçbir zaman ne İran milletlerinde ne İslam dininde ne de Şîa mezhebinde geçmişi bulunan tam anlamıyla yeni semboller, törenler ve gösteriler oluştu. Taziye, dini kahramanların canlandırılması, sancak, kubbe, tahtrevan, perdedarlık, kilit kapama, zincir vurma, kılıç vurma, müzik, zil çalma, taziye okuma ve "musibet hanlık" ve "toplulaşma" gibi özel ve yeni protokollük törenlerin hepsi şekil olarak Hristiyanlıktan alınmıştır. Ona aşına olan herkes, bunun taklit olduğunu rahatlıkla teşhis edebilir." (Ali Şeriatî, *Ali Şîası Safevi Şîası*, çev. Hicabi Kırılancı, Ankara, Fecr Yay., 2011, s. 161-162).

çalışacağız. Bu bağlamda amacımız, sadece İran’da pratik değeri olan ve herhangi bir şekilde kutlanan ya da özel anma programı yapılan günleri tespit edip bir mezhebin nasıl yaşatıldığını ortaya koymaktır.

Günümüzde resmi mezhep olarak İmâmiyye/İsnâaşeriyye’yi kabul eden İran İslam Cumhuriyeti, özellikle 1979’da gerçekleştirilen “İslam Devrimi” sonra dini gün ve gecelere çok daha fazla önem vererek bunları anma ve kutlama programlarını devlet kontrolü altına almıştır. Bunun için özel bir daire kurularak bu etkinliklerin yurt çapında koordine edilmesi sağlanmıştır. Bu bağlamda günümüz İran’ında mevcut gün ve gece programlarının bizzat devlet tarafından şekillendirildiğini ve yaşatılması için özel gayret gösterildiğini söylemek mümkündür.

MUHARREM

Hicri takvimin ilk ayı olan Muharrem, yalnızca Şîi gelenek açısından değil bütün Müslüman toplumu için de önem arz eden bir zaman dilimidir. İran söz konusu olduğunda Muharrem ayı, gerek yazılı edebiyatın gerekse görselliğin doruk noktasına çıktığı dini günlerin en görkemlisi ve etki bakımından en kuvvetlisidir. Bu ay, Şîiliğin gelişip kökleşmesi ve görünür hale gelmesi açısından önemli olaylara sahne olmuştur. Bunların en önemlisi de bilindiği üzere Hz. Hüseyin ve ailesinden yaklaşık 70 kişinin Emevi ordusu tarafından şehit edildiği Kerbelâ hadisesidir. Ancak Şîi gelenek açısından 1 Muharremle başlayıp 20 Safer’e kadar süren 50 günlük dönem, Kerbelâ hadisesinin yanında bununla bağlantılı başka taziye günlerinin de bu sürece eklemeli olduğu oldukça geniş tutulmaya özen gösterilmiş bir zaman dilimi haline gelmiştir. Aşura olarak isimlendirilen Hz. Hüseyin’i ve Kerbelâ’yı anma günü etkinliklerinin tarihi eskilere dayanıyorsa da resmi olarak devlet eliyle ilk kez onuncu asrın ilk yarısında Büveyhiler’in Bağdat’ı ele geçirmelerinden sonra 352/963 yılında başladığı bilinmektedir.²² Kerbelâ hadisesi, Şîiler açısından sadece tarihin belirli bir döneminde meydana gelmiş bir olay olarak görülmemektedir. Bu olay, süreç içerisinde Şîiler tarafından çeşitli rivayetlerle zenginleştirilerek insanlığın bütün bir tarihi tecrübesini kapsayacak bir şekilde adeta evrensel tarihin merkezine yerleştirilmiştir. Yani Hz. Hüseyin’in bu süreçte çektiği acılar ve şehadeti anlatısı Hz. Adem’den itibaren birçok önemli/kutsal şahıs etrafında dile getirilen hikayelerle birlikte sunulmaktadır.²³ Kerbelâ’nın yüzyıllar içerisinde Şîi gelenek tarafından “seçilmiş bir travma” olarak kabul edilip sürekli gündemde tutulması, olayı artık tarihsel gerçeklikten

²² Ahmet Güner, “Büveyhiler Döneminde Bağdat’ta Kerbelâ/Aşure, Gadir Hum ve Benzeri Şîi Uygulamaları”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I)*, Sivas, 2010, s. 325.

²³ Schimmel, *Tanrı’nın Yeryüzündeki İşaretleri*, s. 106.

kopararak mitolojik bir karaktere büründürmüştür.²⁴ Bunun izlerini günümüz İran'ında fazlasıyla görmek ve hissetmek mümkündür.²⁵

1 Muharrem⁻²⁶ İran genelindeki bütün cami, mescit, Hüseyniye²⁷ ve tekkelerde Matem ayının (Mâh-ı Mâtem), diğer bir deyişle “Eyyâm-ı Hüseyinî”nin²⁸ başlangıcıdır. Ay başlamadan İran'ın bütün şehirlerinde siyah bayraklar, flamalar, afişler vb. hazırlanarak şehrin önemli yerlerine ve evlerin girişine asılır. Bugünden itibaren gerek sokaklarda gerekse insanların toplu olarak bir arada bulunduğu bütün ortamlarda mersiyeler okunarak günün anlamıyla ilgili hatıralar hatırdâ tutulmaya ve canlandırılmaya çalışılır.

9 Muharrem- “Tâsûâ-i Hüseyinî” adıyla anılan gündür.²⁹ Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin Kerbelâ'da muhasara altına alındığı güne nispetle bu isimle bilinir.³⁰ Bugünde matem merasimleri en coşkulu günlerinden birini yaşar. Meddahlar³¹ bugünde daha çok Hz. Ali'nin oğlu ve Kerbelâ vakası sırasında şehit olan Ebu'l-Fazl Abbas³² hakkında mersiyeler okuyarak onun kahramanlıkları ve

²⁴ Hasan Onat, “Kerbelâyı Doğru Okumak”, *Akademik Orta Doğu*, 2/1, 2007, s. 3-4.

²⁵ Kerbelâ olayının güncel taşıyan yorumları için bk. Mehmet Ali Büyükkara, “Çağdaş Şîa Düşüncesinde Kerbelâ'nın Problemleri Mirası: İmam Hüseyin Kazanmak İçin mi Yoksa Canını Feda İçin mi Ayaklandı?”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I)*, Sivas, 2010, s. 383-408; Metin Bozan, “Şîi-İmami Kaynaklarda Kerbelâ'nın Menkâbevi Anlatımı, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I)*, Sivas 2010, s. 477-492.

²⁶ Şeyh Tûsî'nin yılın ay ve günlerine özel duaları derlediği eserinde Muharrem ayının ilk dokuz gününe ait herhangi bir duaya yer vermediği görülmektedir. Muharrem ayının birinci günü Allah'ın Zekeriya'nın (a.s.) duasını kabul etmesi, üçüncü günü Yusuf'un (a.s.) kuyudan kurtulması, beşinci günü Musa'nın (a.s.) denizi geçmesi, yedinci günü Allah'ın Musa (a.s.) ile Tur dağında konuşması, dokuzuncu günü Yunus'un (a.s.) balığın karnından çıkması olarak verilmektedir. Bu bilgi dikkate alınrsa, Şîi geleneğin matem algısının günümüzdekinden farklı olduğu anlaşılmaktadır (bk. Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 771). Aynı yaklaşım İbn Tâvûs'un eserinde de görülmektedir (bk. İbn Tâvûs, *el-İkbâlu'l-a'm'al*, III, 20-63).

²⁷ Safeviler dönemiyle birlikte İran'da yaygın olarak bulunan tekkelerin yapısından etkilenerek Hz. Hüseyin'e atıfla kurulan, başlangıçta yalnızca Muharrem ayındaki matem için faaliyet gösteren, bugün ise bütün dini ritüellerin icra edildiği ve hemen hemen bütün mahallelerde bulunan ve halk tarafından yaptırılan önemli bir mekandır. Mescitler sadece dini bakımdan ibadet merkezi olarak düşünülmüş iken Hüseyniyeler, mezhebin sosyal hayata doğrudan yansıtıldığı, hem sosyal hem de siyasal bir araç olarak görülüp desteklenmiştir (bk. Mesud Nârî Kummî, “Olgûhâ-yı Kâlbedi-yi Hüseyinîhâ: Rîşehâ ve Tehavvulât”, *Hüner ve Mimari*, IX, 1395/2016, s. 26-28).

²⁸ Abdülhüseyin Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, Kum, İntişarat-ı Delîl-i Mâ, 1391/2012, s. 15.

²⁹ Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 500.

³⁰ Gün ile ilgili Şîi hadis literatüründe Ca'fer es-Sâdık'tan nakledilen “Hüseyin ve ashâbı Tâsûâ günü muhasara altına alındı.” şeklinde bir rivayet mevcuttur (bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Yâkub el-Kuleynî (ö. 328/939), *Usûlu'l-kâfi*, thk. Ali Ekber el-Gaffârî, Tehran, Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1407/1986, IV, 147).

³¹ Meddah, İran'da dini gün ve gecelerde mersiye okuyan ve halkı ağlatan kişilere verilen addır. Meddahların bu görevi icra etmeleri, kendilerine İran genelinde oldukça popülerlik kazandırmış, onları ülkenin dini, sosyal ve hatta siyasî hayatında etki gücü olan bireylere dönüştürmüştür.

³² Hz. Ali'nin Ümmü'l-Benîn adlı hanımından olan dört oğlundan biridir. Kerbelâ olayları sırasında Hz. Hüseyin'in sancağını taşımış, cesareti ile ün salmış ve bu sayede “Benî Hâşim'in Ay'ı” lakabıyla anılmıştır. Kerbelâ vakası sırasında Hz. Hüseyin ve yanındakilerle su getirme görevi verilmesinden ötürü “es-Sekâ” lakabı da verilmiştir. (bk. Ali b. el-Hüseyin Ebu'l-Ferec el-İsfehânî (ö. 356/966), *Mekâtîlu'l-talibiyyîn*, Beyrut, Dâru'l-Murtazâ, 1430/2009, s. 60-61; Ebû Nasr Sehl b. Abdullah el-Buhârî (ö. 4./10.

cesaretini hatırlatır. Bazı meddahlar ve vaizler, halkın coşkusunu artırmak ve bugünü daha da anlamlandırmak adına 9 Muharrem’i Ebu’l-Fazl’ın şehadet günü olarak anmaktadır. Ancak onun 10 Muharrem’de şehit edildiği İran’ın resmi kaynakları tarafından dile getirilmektedir.³³

10 Muharrem 61- “Âşûra” günü. Hz. Hüseyin ve yanında bulunan 72 kişinin Emeviler tarafından şehit edildiği ve ailesinin esir alındığı gündür. Bugünde matem merasimleri, zirvesine ulaşır. Şiîler, bugünü yâd etmek adına ikinci vaktine kadar su hariç bir şey yememeye dikkat ederler. Yenilecekse bile lezzetli yemekler tercih edilmez. Şeyh Bahâî, bugünde oruç tutmanın müstehab olduğunu ancak bu orucun hakiki bir oruç olmayıp hüznün verdiği meşguliyetten dolayı yemeyi ve içmeyi terk etmekten ibaret bir oruç olduğunu ifade etmektedir. Bu amelin Allah’a yaklaşma niyetiyle ve iftarının ise ikindiden sonra olduğunu belirtmektedir.³⁴ Bunların yanı sıra İran’da ikinci vaktine doğru evlerde bir çeşit tatlı ikram edilmektedir.³⁵

12 Muharrem 94- “Şehâdet-i İmam Seccâd (a.s.)”. Şîa’nın dördüncü imamı olarak kabul edilen Ali b. Hüseyin Zeyne’l-Âbidin’in vefat ettiği gündür.³⁶ Başka bir rivayete göre 24-25 Muharrem olduğu da söylenmektedir.³⁷ Her iki tarih de kabul edilmekle birlikte 12 Muharrem daha revaçtadır.³⁸ Minberlerden yapılan bir iki

asır), *Sırru’s-silsileti’l-aleviyye fi ensâbi’s-sâdâti’l-aleviyye*, thk. Seyyid Mehdi Recâî, Kum, 1389/2011, s. 131; Necmeddin Ebi’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Alevî el-Ömerî (ö.466/1073), *el-Mecdi fi ensâbi’t-tâlibiyyîn*, thk. Ahmed el-Mehdevî ed-Dâmeğânî, Kum, Mektebetü Âyetullah Mar’âşî Necefi, 1380/2001, s. 193-196; Ebû’l-Hasen Ali b. Ebî’l-Kâsım b. Zeyd İbn Funduk (ö. 565/1169), *Lubâbu’l-ensâb ve’l-ekâb ve’l-a’kâb*, thk. Seyyid Mehdi er-Recâî, Kum, Mektebetü Ayetullah Mar’âşî Necefi, 1385/2007, s. 337; Ebû Talib İsmail b. Hüseyin Hüseyni el-Mervezî (ö. 614/1217’den sonra), *el-Fahrî fi ensâbi’t-tâlibiyyîn*, thk. Seyyid Mehdi er-Recâî, Kum, Mektebetü Âyetullah Mar’âşî Necefi, 1385/2007, s. 169.

³³ <http://www.hawzah.net/fa/occation/view/48956/شهادت-حضرت-ابو-الفضل-العباس-عليه-السلام> (Erişim tarihi: 21 Eylül 2017)

³⁴ Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 49-50; Meclisî, *Zâdu’l-meâd*, s. 233-234. Daha erken dönem müelliflerinden İbn Tâvûs, 10 Muharrem gününde bu şekilde farklılaşmış bir oruç türünden bahsetmemekte, genel kabullere göre Hz. Peygamber’in 9 ve 10’unda tutulmasını tavsiye ettiği nafîle oruç hakkında bilgi vermektedir (bk. İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’m’al*, III, 50-55). Ülkemizdeki Alevî-Bektâşîlerce tutulan 12 günlük Muharrem orucunun İran’da karşılığı bulunmamaktadır.

³⁵ Her ne kadar Türkiye’deki Aşure adı verilen tatlının yenilmesi Şiîler tarafından Hz. Hüseyin’in çektiği acılara bir saygısızlık olarak nitelendirilip Sünnî toplum eleştirilse de İran’da böyle bir ikramla karşı karşıya kalmak bizi şaşırtmıştır.

³⁶ Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 508; Ali b. Hüseyin, hicri 94 yılında 57 yaşında Medine’de vefat etmiştir. Normal bir şekilde öldüğü bilinen Ali b. Hüseyin’in de öldürüldüğü vurgulanmaktadır. Şiî literatürde bütün imamlar şehit kabul edilmektedir. İlk dönem kaynaklarında bazı imamların şehit olmadıkları, normal yolla öldüklerine dair ciddi kayıtlar bulunmasına rağmen İran’da şehadet vurgusu güçlü bir şekilde devam etmektedir. Konu hakkında ayrıntılı bir çalışma için bk. Mehmet Ali Büyükkara, “Kerbelâdan İnkılaba: İmami-Şiî Şehadet Düşüncesi ve Problemleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XLIII/II, 2002, s. 211-247.

³⁷ Yukarıda anılan tarihler dışında 18 Muharrem, 19 Muharrem ve 1 Safer tarihleri de dile getirilmektedir (bk. Nîşâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 42). Şeyh Müfid’in takviminde Ali b. Hüseyin’in vefatı 25 Muharrem 94 olarak kaydedilmektedir (bk. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 30). Ancak Şeyh Bahâî, 12 Muharrem tarihini kabul etmektedir (bk. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 50).

³⁸ Şeyh Abbas Kummî, *Muntehe’l-â’mâl*, tsh. Musevî Dameğânî, Tehran, İntişârât-ı Peyâm-ı Âzâdî, 1390/2011, II, 69.

hatırlatma dışında, belki de Kerbelâ anmalarının etkisinin devam etmesinden ötürü etkili geçmemektedir.

SAFER³⁹

5 Safer 61- “Şehâdet-i Hazret-i Rukayye (s.a.)”. Hz. Hüseyin’in Rukayye adlı kızının vefat ettiği inanan gündür.⁴⁰ Rivayetlere göre Kerbelâ’da babasıyla birlikte bulunmuş ve sonrasında esir edilerek önce Kûfe’ye, ardından Şam’a götürülenler arasında yer almış ve orada vefat etmiştir.

7 Safer 127/128 (?)- “Velâdet-i İmam Musa Kazım (a.s.)”. Şîa’nın yedinci imamı olarak kabul edilen Musa b. Ca’fer el-Kâzım’ın doğum günü olarak kutlanmaktadır.⁴¹

20 Safer- “Erbaîn-i Hüseyinî”⁴². Hz. Hüseyin’in şehit edilmesinin 40. gününe verilen özel isimdir. Bugün matem merasimleri sona ermektedir. Yaklaşık on gün önceden İran’dan çok sayıda kişi, Erbaîn’i Kerbelâ’da geçirebilmek amacıyla büyük törenlerle uğurlanır. Hac organizasyonlarını andırır derecede yoğun katılımın yaşandığı bugünde, özel uğurlama merasimleri yapılır. Kerbelâ’yı ziyaret eden bu kişilerin ziyaretleri sonrası evlerinin önüne onun Kerbelâ’yı ziyaret ettiğini belirten afişler asılır. Tıpkı Hac vazifesini yapanlarda olduğu gibi bu kişilerin evleri yoğun bir şekilde ziyaret edilir. Şiiler arasında Erbaîn ziyaretinden dönen bu kişilerin evlerini ziyaret etmemek ve onlar tarafından dağıtılan ikramları almamak ayıplanacak bir davranış olarak görülür. Bugün İran’da aynı zamanda resmi tatildir.

Şîi takvimlerde bugün, sahabeden Câbir b. Abdullah el-Ensârî’nin⁴³ Hz. Hüseyin’in kabrini ziyaret ettiği ve Hz. Hüseyin’in ailesinin Şam’dan Medine’ye

³⁹ Şeyh Tûsî, Safer ayında sadece “Erbaîn” olarak bilinen güne özel bir dua nakletmektedir. Günümüzde değer verilen diğer günlerin isimlerini zikretmemektedir (bk. Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, II, 787-790).

⁴⁰ İlk dönem Şîi kaynaklarında Hz. Hüseyin’in Rukayye adlı bir kızının olduğu ile ilgili şüpheler mevcuttur. Ali b. İsa b. Ebi’l-Feth el-İrbilî (ö. 693/1293), *Keşfu’l-gumme fi ma’rifeti’l-eimme*, Beyrut Dâru’l-Edvâ, 1405/1985, II, 216; İbn Funduk, bu isimde bir kızından bahsetmemektedir (*Lubâbu’l-Ensâb*, I, 350).

⁴¹ Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, 509; İmam Kazım’ın doğum tarihinin Zilhicce ayının son günü olduğu da rivayet edilir (Nişâbûrî, *Takvîm-i Şîa*, s. 60).

⁴² Tespit edebildiğimiz kadarıyla Erbaîn gününün Şîi literatürdeki ilk yansıması, Şeyh Tûsî ile başlayıp İbn Tâvûs ile devam ettirilmiştir. Onun dönemine kadar Erbaîn’e özel bir anlamın verilmediği görülmektedir. İbn Tâvûs’un bu hususu zikretmesi kendisinden sonra gelenleri de etkilemiş ve bugüne özel bir anmanın fazileti literatüre girmiştir (bk. İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’m’al*, III, 98-104; Meclisî, *Zâdu’l-meâd*, s. 248; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 509). Hasan el-Askerî’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Müminin alameti beştir: Günlük 51 rekat namaz, Erbaîn ziyareti, Yüzüğü sağ ele takmak, alını toprağa koymak ve yüksek sesle Bismillahirrahmanirrahim demek.” (Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, II, 788; Muhammed b. Hasan Şeyh Hurr Âmulî (ö. 1104/1692), *Vesâilu’ş-Şîa*, thk. Müessesetü Âli’l-Beyt Aleyhisselam, Kum, 1409/1988, XIV, 478).

⁴³ Hz. Peygamber’den en çok hadis rivayet eden sahabeler arasındadır. Hz. Ali’nin vesâyeti, müminler üzerindeki otoritesi, “sırât-ı müstakîm”in o olduğu, on iki imamın dindeki yeri gibi Şîi itikadının önem

giderken Kerbelâ'ya vardıkları gün olarak da yâd edilir.⁴⁴ Okunan mersiyelerde bu iki ziyarete sıkça atıf yapılmaktadır.

28 Safer 11- "Rihlet-i Peygamber (a.s.)"⁴⁵ ve "Şehâdet-i İmam Hasen-i Müctebâ (a.s.) (h. 50)⁴⁶". Hz. Peygamber'in vefat ettiği gündür. Resmî tatildir. Aynı zamanda Şîa'nın ikinci imamı olarak kabul edilen Hz. Hasan'ın, hanımı Ca'de tarafından Muaviye'nin yönlendirmesiyle zehirlenme sonucu vefat ettiğine inanılan gündür. Şîi tarih yazımında Muaviye'nin kendine mahsus bir yerinin olması, bugünün onu kötülemede bir araç olarak kullanılmasını da kolaylaştırmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından çok, Hz. Hasan'ın zehirlenmesi olayı özel bir ilgiyle anlatılır ve dinlenir. Bugünde şehrin birçok yerinde meddahlar, Muaviye'nin yaptığı hileleri ve imamın zehirlenmesini etkili bir dille anlatırlar. Hatta kimi tiyatro oyunlarında Muaviye'nin çirkin bir yaratığa benzetilerek bütün kötülüklerin kaynağı şeytanla özdeşleştirildiği gözlenmiştir. Bu tür tiyatro oyunları sahnelendiğinde seyircilerin Muaviye karakterini canlandıran oyuncuyu her söze girişinde yuhalaması, Şîilerin tarihle ne kadar iç içe yaşadıklarını göstermesi açısından dikkate değer bir manzara olarak görülmüştür.⁴⁷

30 Safer 203- "Şehâdet-i İmam Rızâ (a.s.)"⁴⁸ Şîa'nın sekizinci imamı olarak kabul edilen Ali b. Musa er-Rıza'nın Me'mun tarafından zehirlenerek öldürüldüğüne inanılan gündür.⁴⁹ Ali er-Rızâ, Şîi imamlarından İran'da kısa süre de olsa yaşayan ve burada vefat eden tek kişidir. Onun varlığı hem yaşadığı dönemde hem de vefatının ardından türbesi etrafında geliştirilmiş yoğun literatürün etkisiyle İran için son derece önemlidir. Meşhed şehrinde bulunan türbesi, Kerbelâ'dan sonra dünya genelindeki Şîiler tarafından en çok ziyaret edilen ikinci mekândır. Bu özelliğiyle tarihi süreçte İmam Rızâ ve onun kabri, İran için

verdiği birçok rivayeti nakleden önemli bir otorite olarak kabul edilmektedir (M. Yaşar Kandemir, "Câbir b. Abdullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 1992, VI, 531).

⁴⁴ Şeyh Müfid bugünü 20 Safer, Şeyh Bahâî ise 19 Safer olarak kaydetmektedir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 54). Şeyh Tûsî de 20 Safer tarihini kabul etmektedir (bk. Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 787).

⁴⁵ Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, s. 279; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 509. Bazı Şîi kaynaklarında Hz. Peygamber'in de zehirlenerek şehit edildiğine dair rivayetler vardır (bk. Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 76).

⁴⁶ Hz. Hasan'ın vefat tarihi ile ilgili ikinci bir rivayet 7 Safer günü olduğuyula ilgilidir. Ancak 28 Safer daha meşhurdur. Şeyh Müfid'in takviminde 27 veya 28 Safer olarak zikredilmektedir (bk. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 32). Nîşâbü'rî, onun vefat tarihini 7 Safer olarak vermekte ancak ulemanın ekserince 27 Safer tarihinin daha doğru olduğunu belirtmektedir (bk. Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 60).

⁴⁷ Bugüne özel olarak 2013 yılında Kum şehrinde izlediğimiz bir tiyatro oyununda halkın olayın canlılığını zihinlerinde yaşatmaları ve duygusal tepkileri bizzat gözlenmiştir.

⁴⁸ Şeyh Müfid, takviminde bugünü 23 Zilkade olarak verse de kendi yazdığı diğer eseri *el-İrşad*'da imamın Safer ayı içinde vefat ettiğini kaydetmektedir. Güvenilir kaynakların kaydına göre İmam, Safer ayı içinde vefat etmiştir (bk. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 20). Meclisî, bu tarihi 17 Safer olarak kaydetmektedir (Muhammed Bâkır b. Muhammed Tâkî el-Meclisî (ö.1110/1698), *Bihâru'l-envâr*, thk. Heyet, Beyrut, Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, 1403/1982, XLIX, 223). Nîşâbü'rî de bu tarihi 17 Safer olarak kaydetmektedir (Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 67).

⁴⁹ Ali er-Rızâ'nın zehirlenme olayı hakkında bilgi için bk. Metin Bozan, "Ali er-Rıza'nın Velihtlığı Meselesi (İmâmîyye'nin İmamet Nazariyesine Teori-Pratik Açısından Eleştirel Bir Yaklaşım)", *Dinî Araştırmalar* 2004, VII, 159-171.

hem teolojik hem de stratejik bir öneme sahip olagelmıştır. İran açısından ayrı bir öneme sahip olduğu için bugün İran’da resmî tatildir.

REBÎÜLEVVEL

8 Rebîülevvel 260- “Şehâdet-i İmam Hasan-ı Askerî (a.s.)”.⁵⁰ Şîa’nın on birinci imamı olarak kabul edilen Hasan b. Ali el-Askerî’nin ölüm yıldönümüdür.

9 Rebîülevvel 260- “Rûz-ı Nasb-ı İmam Mehdi be İmâmet (İmam Mehdi’nin İmamete Atandığı Gün)”.⁵¹ Şîi itikadına göre on birinci imamın vefat ettiği gün on ikinci imamın imamlığa atandığı gün olarak kabul edilmesi gerekirken, bir matem günü olan on birinci imamın şehadeti ile sevinç günü olan on ikinci imamın imamlığa atanma gününün aynı olmaması için bir gün ara ile kutlanmaktadır. Diğer imamların imamlığa atandığı günlere özel önem verilmezken on ikinci imamın Şîi itikadı açısından taşıdığı önemden dolayı bugün özel olarak anlanmaktadır. Bugünde güzel kokular sürünmek, sadaka vermek, güzel elbiseler giyinmek, gusül abdesti almak gibi davranışlar teşvik edilmektedir. Kum şehrinin birçok bölgesine asılan afişlerde “Emîru’l-Müminin Ali Aleyhisselam’ın Şîileri ve Sevenlerinin Neşesi, Mutluluğu ve Büyük Bayramı” şeklinde ibarelere rastlanmaktadır. Şîi literatürde bugüne çeşitli isimlerin de verildiği görülmektedir. Bunlar arasında; İydullahi’l-Ekber, Gadîr-i Sâni, İyd-ı Fıtr-ı Dovvom, Rûz-ı Ferh-i Şîa, İyd-ı Ehl-i Beyt a.s, Rûz-i Kabûli-yi A’mâl, Rûz-ı Pîrûzi-yi Mazlûm, Rûz-ı Dustî-yi Müminîn, Rûz-i Perhiz ez Kebâir, Rûz-i Nâbûdi-yi Dalâlet ve Gomrâhî, Rûz-ı Şükrgozarî⁵² sayılabilir.

12 Rebîülevvel- “Velâdet-i Peygamber (s.a.a.)”. Hz. Peygamber’in doğum günü olarak kabul edilen gündür. İran’da Hz. Peygamber’in doğum günü ile ilgili iki farklı gün kabul edilmektedir. Bunlardan ilki Ehl-i Sünnet rivayetine de uygun olarak 12 Rebîülevvel, diğeri ise Şîilerin çoğu tarafından kabul edilen 17 Rebîülevvel’dir. Ancak 12 Rebîülevvel’i önemli Şîi âlimlerinden Kuleynî de kabul ettiği için doğum günü etkinlikleri bugün başlamakta ve bir hafta sürmektedir. 12-17 Rebîülevvel arasını kapsayan ve Şîi-Sünnî kardeşliği ekseninde birlik ve beraberliğe vurgu yapılan bugünlere özel olarak “Vahdet Haftası” adı verilmektedir. Ülke çapında şehirler baştanbaşa süslenmekte, bayram gibi kutlanmaktadır. Her şehirde Sünnî âlimlerin de katıldığı konferanslar

⁵⁰ Şeyh Müfid takviminde bu tarihi 4 Rebîülevvel olarak vermektedir. Ancak *el-İrşad* adlı eserinde ve ayrıca Kuleynî 8 Rebîülevvel olarak kaydetmektedir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 33). Şeyh Bahâi ise 1 Rebîülevvel olarak kaydetmektedir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 54). Şeyh Tûsî de 1 Rebîülevvel olarak kabul etmektedir (Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, 2: 791; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 511).

⁵¹ Bugünün tazim edilmesi ile ilgili çok kısa da olsa en erken bilgilerin İbn Tâvûs’da geçtiği görülmektedir. İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’mâl*, 3: 114; Şeyh Abbas Kummî, bugünün Şîiler için büyük bir bayram günü olduğunu vurgulamaktadır (Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 511).

⁵² Nişâbûrî, *Takvîm-i Şîa*, s. 101.

düzenlenmekte ise de son yıllarda bu konferansların göstermelik hale geldiğine dair önemli itirazlar dillendirilmektedir.

17 Rebîülevvel- “Velâdet-i Peygamber (s.a.a.)”. Şîa'nın cumhurunun görüşüne göre Hz. Peygamber'in doğum günü olarak kabul edilir.⁵³ Bugün aynı zamanda Şîa'nın altıncı imamı olarak kabul edilen Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık'ın hicri 83 yılında gerçekleşen doğum günüdür.⁵⁴ Resmî tatildir.

REBÎÜSSÂNÎ

8 Rebîüssânî 232- “Velâdet-i İmam Hasan-ı Askerî (a.s.)”.⁵⁵ İmâmiyye'nin on birinci imamı olarak kabul edilen Hasan b. Ali el-Askerî'nin doğum günüdür.

10 Rebîüssânî 201- “Şehâdet-i Hazret-i Fâtıma-i Ma'sûme (s.a.)”. Şîi imamlarından Musa el-Kâzım'ın kızı ve Ali er-Rızâ'nın kız kardeşi Fatıma'nın Horasan yolculuğu sırasında Kum yakınlarında vefat etmesi münasebetiyle düzenlenen anma programına verilen addır. Bugün Kum şehrinin tamamı siyah renge bürünür. İran ve özellikle Kum için özel öneme sahip olmasından dolayı bugün Fatıma'nın türbesi etrafında çeşitli etkinlikler düzenlenir.

CEMÂZİÜLEVVEL

5 Cemâziülevvel 5- “Velâdet-i Hz. Zeynep (s.a.)”. Hz. Ali'ni kızı Zeynep'in doğum günüdür.⁵⁶ Zeynep, Şîi matem literatürü ve yaşayan halk üzerinde önemli bir kadın figürdür. İmamlardan sonra ismi en çok anılan şahsiyetler arasındadır. Onun isminin Allah tarafından bizzat vahiy yoluyla Hz. Peygamber'e iletiildiği, isminin levh-i mahfuz'da yazılı olduğu şeklindeki rivayetlerle, onun hakkında Hz. Hatice ve Hz. Fatıma'nın ardından onların özelliklerinden izler taşıyan manevi derecesi yüksek bir profil çizilmektedir.⁵⁷ Onun Kerbelâ olayı sonrasında Şam'da Yezid'in sarayında söylediği sözler cesaret örneği olarak sürekli dillendirilmekte ve kadınların onu örnek almaları gerektiği vurgulanmaktadır.

13 Cemâziülevvel 11- “Şehâdet-i Fâtıma Zehra (s.a.)”.⁵⁸ Hz. Fatıma'nın şehit edildiğine inanılan gündür. Bu olayın tarihinin biri Hz. Peygamber'in vefatından

⁵³ Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 34, 56; Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 791; İbn Tâvûs, *el-İkbâlu'l-a'm'al*, III, 119; Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, s. 260; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 511.

⁵⁴ Şeyh Abbas Kummî, *Muntehe'l-â'mâl*, 2: 191.

⁵⁵ Şeyh Müfid'in takviminde 10 Rebiülâhir olarak geçer. (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 35; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 131. Şeyh Tûsî de 10 Rebiülâhir olarak verir. Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 792; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 512.

⁵⁶ Hz. Ali'nin Hz. Fatıma'dan olan kızıdır. Ümmü'l-Mesâib ve Ümmü'n-Nevâib künyeleriyle anılır. el-Ömerî, *el-Mecdi*, s. 199; İbn Funduk, *Lubâbu'l-ensâb*, I, 337.

⁵⁷ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 148.

⁵⁸ Şeyh Müfid'in takviminde 3 Cemâziülâhir 11 olarak geçmektedir. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 36; İlk olarak Meclisî bugünde matem merasimi kavramından bahsetmekte ve Fatıma'ya ve başta

75, diğeri 95 gün sonra olduğuna dair iki rivayet bulunmaktadır. Her iki gün de kabul edilmektedir.⁵⁹ Ancak İran'da asıl olarak 3 Cemâziüssânî tarihi kabul edilmektedir.

CEMÂZİÜSSÂNÎ

3 Cemâziüssânî 11- “Şehâdet-i Fatıma Zehra (s.a.)”. Şiiler tarafından “Seyyidetü'n-nisâ” olarak anılan Hz. Fatıma'nın vefat ettiği gündür.⁶⁰ Resmi tatildir. Şîi gelenek açısından önemli bir karakter olan Hz. Fatıma'nın vefatı İran'da Aşura'dan sonraki en görkemli anmalara sahne olmaktadır. Hz. Fatıma'nın ne şekilde vefat ettiği Şîi ve Sünnî kesim arasında yüzyıllardır tartışmalı bir mesele olagelmıştır. İnsanları sürekli matem ortamında tutma amacıyla olsa gerek ilk kabul edilen 13 Cemâziülevvel ile bugün arasındaki 20 güne “Eyyâm-ı Fâtımiyye” denilmektedir. Yirmi gün boyunca İran'ın dini liderinin önderlik ettiği anma programları yapılmaktadır. Normalde 10 günlük süreleri kapsayan zaman dilimleri için “Dehe” adlı kavram kullanılmakta ise de bu olaya özel bir “dehe” daha kabul edilerek toplam 20 gün matem merasimi yapılmaktadır. Bunlardan birincisi 10-20 Cemâziülevvel tarihleri arasında “Dehe-i Fâtımiyye-yi Evvel”, diğeri 1-10 Cemâziüssânî arasında “Dehe-i Fatımiyye-yi Dovvom” şeklinde isimlendirilmiştir.⁶¹ Bu on günlük sürelerin her birinde 3 gece boyunca matem daha görkemli hale getirildiği çeşitli anma törenleri yapılır.

13 Cemâziüssânî- “Rûz-i Tekrîm-i Mâderân ve Hemserân-ı Şühedâ (Anneler ve Şehit Eşlerini Yüceltme Günü)”. Hz. Ali'nin hanımı ve Ebu'l-Fazl'ın annesi Ümmü'l-Benîn'in vefat yıldönümü İran'da özel bir güne dönüştürülmüştür. Yukarıda da geçtiği gibi Ebu'l-Fazl'ın Şiiler açısından önemi böyle bir günün ortaya çıkarılmasında rol oynamıştır. Ancak ilk dönem kaynaklarında böyle bir günden bahsedilmemektedir.⁶²

20 Cemâziüssânî- “Velâdet-i Hazret-i Zehra (s.a.)”,⁶³ “Rûz-ı Zen (Kadınlar Günü)”. Hz. Fatıma'nın doğum günü olarak kabul edilen bugün, İran'da “Kadınlar günü” olarak kutlanmaktadır.⁶⁴ Resmi tatildir. Batı ülkelerinde kutlanan kadınlar gününün İran'a yansması olarak devrimden önceki Şah rejimi döneminde hanedandan Feride Kutbî'nin doğum günü olan 25 Azer (16 Aralık) tarihinde kutlanan Kadınlar Günü, devrimden sonra Hz. Fatıma'nın doğum gününe

Ebubekir ve Ömer olmak üzere onun düşmanlarına lanet edilmesi tavsiyesinde bulunmaktadır. Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, 281; Hz. Fatıma'nın vefat tarihi ile ilgili farklı rivayetler için bk. Nişâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 164-165.

⁵⁹ Nişâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 135.

⁶⁰ Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 793.

⁶¹ <http://www.beytoote.com/art/decorum/start3-decade2-fatemiyyeh.html> (Erişim tarihi: 28 Eylül 2017)

⁶² Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 793-795.

⁶³ Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 793; İbn Tâvûs, *el-İkbâlu'l-a'm'al*, III, 162; Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, s. 281.

⁶⁴ Şeyh Abbas Kummî, *Muntehe'l-â'mâl*, I, 213.

çevrilmiştir.⁶⁵ Onun doğumu onlarca mucize eşliğinde etkili vaizler tarafından sunulmaktadır. Bugünde eşlerin hanımlarına, çocukların annelerine hediye alması teşvik edilmektedir. Modern dönemde ortaya çıkmış böyle bir günün Hz. Fatıma ile ilişkilendirilerek kutlanması Şîliğin kendini güncellemeye çalıştığının bir kanıtı olarak görülebilir.

20 Cemâziüssânî 1320/1941- İran devrimi lideri Ayetullah Humeynî'nin doğum günüdür. Normalde hicri-şemsi takvime göre kutlanması gereken bugün devrim liderinin dini karakter taşımasından hareketle hicri-kameri takvimde de yer almaktadır.

RECEP

1 Recep 57- “Velâdet-i İmam Muhammed el-Bâkır (a.s.)”⁶⁶ Şîa'nın beşinci imam olarak kabul ettiği Muhammed el-Bâkır'ın doğum günüdür.

3 Recep 254- “Şehâdet-i Ali el-Hâdi (a.s.)”⁶⁷ Şîa'nın onuncu imam olarak kabul ettiği Ali el-Hâdî'nin vefat ettiği gündür.

10 Recep 195- “Velâdet-i İmam Muhammed el-Cevad (a.s.)”. Şîa'nın dokuzuncu imam olarak kabul ettiği Muhammed b. Ali el-Cevâd'ın doğum günüdür.⁶⁸

13 Recep- “Velâdet-i Emîrû'l-Müminin (a.s.)”. Ali b. Ebî Tâlib'in doğum günüdür.⁶⁹ İran'da resmi tatil ilan edilmektedir. Aynı zamanda bugüne özel bir anlam verme kapsamında “Rûz-ı Merd (Erkekler/Babalar Günü)” şeklinde adlandırılmakta ve bugünde çocukların babalarına, hanımların eşlerine hediye alması teşvik edilmektedir. Yine modern dönemde birçok ülke tarafından kabul edilen böyle bir günün mezhebi pratiklere yansıtıldığını görmekteyiz.

13-14-15 Recep⁷⁰- “Eyyâm-ı İtikaf” (İtikaf Günleri). İran toplumunun dini hayatında önemli olarak görülen günlerdendir. Halkın dindar kesimi camilere oruç ve ibadet için gitmekte ve bugünlerde camilerde yatılmaktadır. Bunun için devlet ve sivil toplum kuruluşları tarafından özel imkânlar seferber edilip caminin

⁶⁵ <https://mamasite.ir/fa/news/304374/1395-روزمادر-تاریخچه-روز-زن-ومادر>, (Erişim tarihi: 9 Eylül 2017).

⁶⁶ Şeyh Müfid takviminde de aynı tarih kabul edilir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 37; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 185).

⁶⁷ Şeyh Müfid takviminde de aynı tarih kabul edilir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 37; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 186-187).

⁶⁸ Şeyh Müfid takviminde Muhammed b. Ali'nin doğum tarihini aynı yılın 15 Ramazan'ı olarak verir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 18; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 260; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 189).

⁶⁹ Şeyh Bahâî bu tarihi kabul etmekte ancak Şeyh Müfid 23 Recep olarak kaydetmektedir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 64; Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, s. 24; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 195-206).

⁷⁰ Şeyh Tûsî, 15 Recep günü 12 rekatlık özel bir namaz kılmanın müstehab olduğunu vurgulamaktadır (Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 806). Bugünlerin önemine ilk vurgununun Meclisî ile başladığı düşünülmektedir (Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, s. 24-25; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 260-261).

donanımı uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır. Bugünlerde özellikle dini kimliği ile bilinen Kum şehrinde halkın camilere rağbetinin yoğun olduğu gözlemlenmiştir.

15 Recep 62- “Vefât-ı Hazret-i Zeynep (s.a.)”.⁷¹ Hz. Ali'nin kızı Zeynep'in vefat yıldönümüdür. Doğum gününde olduğu gibi vefat gününde de onun ayırt edici vasıfları sıralanıp özellikle kadınlar için örnek yönleri vurgulanmaktadır.

25 Recep 183- “Şehâdet-i İmam Musa Kâzım (a.s.)”.⁷² Şîa'nın yedinci imamı olarak kabul edilen Musa b. Ca'fer el-Kâzım'ın Abbasî Halifesi Harun Reşid'in zindanında vefat ettiği tarihtir. Şîa'nın tarihsel olaylara verdiği önemin bir gereği olarak bugünde Ehl-i Bey'te yapılan zulümler hatırlatılarak insanların zihinleri tarihsel hadiseler yoluyla sürekli canlı tutulur. Harun Reşid'in şahsında Şîa'ya zarar vermiş bütün tarihsel karakterler günümüzde yaşayan ve İran düşmanı olan şahıslarla özdeşlik kurularak anlatılır.⁷³

27 Recep- “İyd-ı Meb'as” (Peygamberlik Bayramı).⁷⁴ Hz. Peygamber'in peygamberlik görevine başladığı gün olarak kabul edilir. İran'da resmi tatildir. Resmî tatil olmasının dışında gözle görülür bir etkinliğin olmadığı, diğer bayramlara nazaran daha sönük geçtiği gözlenmektedir. Bugünün Şîi gelenekte eskiden beri kutlandığı görülmektedir. Nitekim Şeyh Tûsî, 27 Recep'i “Leyletu'l-Meb'as” olarak zikretmekte, bugüne özel 12 rekâtlik bir namaz kılmanın, gusül abdesti almanın ve oruç tutmanın müstehab olduğunu vurgulamaktadır.⁷⁵ İbn Battûta'nın nakline göre ise, “Mahya Gecesi” adı verilen Recep ayının 27. gecesi Hz. Ali'nin kabrinin bulunduğu Necef'teki Şiiler, Irak'ın, Horasan, Fâris ve Anadolu ahalisinden 30, 40 kadar kötürüm getirip yatsıdan sonra onları kabrin üzerine koyarak kalkmalarını beklerler. Kendileri de Ravda'yı (Hz. Ali'nin kabrini) seyrederek, namaz kılar, dua ve zikirle meşgul olurlar.⁷⁶ Aynı geceyi Sünnîler, Miraç gecesi olarak kutlamaktadırlar.

⁷¹ Nişâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 207.

⁷² Şeyh Müfid aynı tarihi kabul eder (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 38; Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, s. 34; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 270; Nişâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 216).

⁷³ Sözelimi 2013 yılında radyodan dinlediğimiz bir anma programında Harun Reşid'in zulümleriyle ABD Başkanı Obama'nın yaptıkları karşılaştırılmaktaydı.

⁷⁴ Şeyh Müfid aynı tarihi kabul eder (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 39). İbn Tâvûs 25 Recep olarak belirtir (İbn Tâvûs, *el-İkbâlu'l-a'm'al*, III, 262; Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, s. 35; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 270-275; Nişâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 221-223).

⁷⁵ Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 813-817. Aynı şekilde İbn Tâvûs da bugüne özel çok sayıda nafîle ibadetten bahsetmektedir (İbn Tâvûs, *el-İkbâlu'l-a'm'al*, III, 264-276).

⁷⁶ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battuta Tancî, *İbn Battuta Seyahatnamesi I*, çev. A.Sait Aykut, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2004, s. 252.

ŞABAN

3 Şaban 4- “Velâdet-i İmam Hüseyin (a.s.)”.⁷⁷ Hz. Hüseyin’in doğum günüdür. Bugüne aynı zamanda “Rûz-ı Pâsdâr” (Muhafız günü) adı da verilmektedir.⁷⁸ Onun doğumu ve hayatı mucizeler eşliğinde anlatılır.

4 Şaban 26- “Velâdet-i Hz. Abbas”. Hz. Ali’nin oğlu Ebu’l-Fazl Abbas’ın doğum günü olarak kabul edilir. Bugün Ebu’l-Fazl’ın anısına İran’da “Rûz-ı Cânâz” yani “Gaziler günü” olarak kutlanmaktadır. Ebu’l-Fazl, Şîa açısından kendine özgü özel bir konuma sahiptir. Onun lakapları arasında “Kamer-i Munîr-i Benî Haşim” (Haşimoğullarının parlayan ayı), “Bâbu’l-Havâic”⁷⁹ gibileri bulunmaktadır. Şîilerin cesaret ve kuvvet timsali olarak her türlü ortamda andıkları, ismi etrafında yüzlerce mucizevi olayın cereyan ettiğine inanılan ve “mit” haline getirilmiş bir şahsiyettir. Çoğu zaman onun gerçek kişiliği ile menkıbevi kişiliği birbirine karışmaktadır. İran halkının günlük yaşamına o denli nüfuz etmiştir ki güç gerektiren herhangi bir işten önce “Yâ Ebe’l-Fezl” nidası ile hareket edilmektedir. Bu özelliğiyle bir nevi olağanüstü güçlere sahip bir kahraman olarak görülmektedir. Öyle görünmektedir ki, Kerbelâ olayı sırasında Hz. Hüseyin’in sancağını taşıyan alemdarı olması onu matem günlerinin en önemli figürlerinden biri haline getirmiştir. Kerbelâ meydanında verdiği mücadele orada yaşıyormuşçasına duygulu ve coşkulu halde anlatılmaktadır. Önce bir elini sonra diğer elini kaybetmiş, Allah ona cennetteki meleklerle uçması için iki kanat vermiştir. Onun şehitler arasındaki yerinin bütün şüheda arasında müstesna vaziyette olduğu kabul edilmektedir.⁸⁰

5 Şaban 38- “Velâdet-i İmam Zeynelabidin (a.s.)”.⁸¹ Hz. Hüseyin’in oğlu ve Şîiler tarafından dördüncü imam olarak kabul edilen Ali b. Hüseyin Zeyne’l-Âbidin’in doğum günü olarak kutlanmaktadır.

11 Şaban 33- “Velâdet-i Hazret-i Ali Ekber (s.a.)”. Hz. Hüseyin’in oğlu Ali’nin doğum günü olarak kutlanır. Onun sima olarak Hz. Peygamber’e en çok benzeyen kişi olduğu rivayet edilmektedir.⁸² Aynı zamanda son yıllarda bugüne özel “Rûz-ı Cevân” (Genç Günü) şeklinde bir isimlendirmeye de rastlanmaktadır.⁸³

⁷⁷ Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 39; Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, II, 826; İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’m’al*, III, 303; Meclisî, *Zâdu’l-meâd*, s. 51; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 292; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 233.

⁷⁸ <http://www.hawzah.net/fa/Magazine/View/3872/6270/68414/> روز پاسدار (Erişim tarihi: 17 Kasım 2017)

⁷⁹ İhtiyaçların karşıladığı kapı anlamına gelen bu unvanın, masum olduğuna inanılmayan bir kişi için kullanılması Ebu’l-Fazl’ın İran kültürü açısından ne kadar önemli görüldüğünü göstermektedir. Ebu’l-Fazl’ın bu unvanla anılması daha ziyade Azeri Türkleri arasında yaygındır.

⁸⁰ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 238.

⁸¹ Şeyh Müfid, 15 Cemâziülevvel tarihini kabul etmektedir. Şeyh Bahâî ise bu tarihte muvafıktır (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 66). Şeyh Tûsî ve İbn Tâvûs da 15 Cemâziülevvel olarak kaydetmekte ve bugün oruç tutmanın müstahab olduğunu zikretmektedir. (Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, II, 792; İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’m’al*, III, 156).

⁸² Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 240-241.

⁸³ <http://setare.com/fa/news/11090/> روز جوان-چهارم-روزی-است (Erişim tarihi: 17 Kasım 2017)

15 Şaban 255- “Nîme-i Şaban (Şaban’ın Ortası)” olarak meşhurdur. Şîa tarafından on ikinci imam olarak kabul edilen ve gaybette olduğuna inanılan Muhammed el-Mehdî’nin doğum günü olarak kutlanır. İran’da Gadîr-i Hum’dan sonra bayram olarak en görkemli kutlamalara sahne olan gündür. Özellikle Kum’da bulunan ve yapım talimatının bizzat Mehdî tarafından verildiğine inanılan Cemkerân mescidinde büyük bir etkinlik yapılmaktadır. Aynı zamanda bugün resmî tatildir. Onun doğumunun yeryüzü için bir rahmet olduğu çeşitli mucizelerle anlatılır. Doğduğu gün zezem suyunun miktarının arttığı ve herkes tarafından gözle görülür hale geldiği belirtilir.⁸⁴ Onun doğumu şerefine birçok kişinin cehennem ateşinden kurtulma yazısının yazıldığı bundan dolayı bu geceye “Berat Gecesi” de dendiği söylenir.⁸⁵ Sünnî geleneğe aynı tarihte kutlanan “Berat Kandili”nin Şîî forma dönüştüğü ve yaşatıldığı görülmektedir.

RAMAZAN⁸⁶

10 Ramazan hicretten 3 yıl önce- “Vefât-ı Hazret-i Hatice (s.a.)”. Hz. Hatice’nin vefat yıldönümüdür. Hz. Hatice, Hz. Fatıma’nın annesi olarak İmâmiyye Şîileri arasında Peygamberimizin diğer eşlerine nazaran daha önemli bir mevkiye sahiptir.⁸⁷

15 Ramazan 3- “Velâdet-i İmam Hasen-i Mücteba (a.s.)”. Şîa’nın ikinci imamı olarak kabul edilen Hz. Hasan’ın doğum günü olarak kutlanmaktadır.⁸⁸ “Rûz-ı İkrâm” (İkram/Saygı Günü) olarak adlandırılmıştır.⁸⁹

17 Ramazan- “Mi’rac-ı Peygamber”. Hz. Peygamber’in miraca yükseldiği gün olarak kabul edilir. Şîî itikadına göre Hz. Peygamber miraca beden ve uyanık haldeyken yükselmiştir. Sünnî gelenek tarafından da dillendirilen ve

⁸⁴ Doğumu etrafında meydana geldiğine inanılan mucizevi olaylar için bk. Ebû Ca’fer Muhammed b. el-Hasen Şeyh Tusi (ö. 460/1067), *el-Gaybe li’l-hucce*, Kum, Dâru’l-Meârifî’l-İslâmî, 1411/1990, s. 229-252.

⁸⁵ Nişâbü’rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 241; Şeyh Tûsî, bugün ile ilgili Sünnî geleneğin algısıyla da uyumlu olarak günü ihya etme maksatlı namaz, oruç ve dualardan oluşan rivayetleri sıralamakta, Mehdî’nin doğum gününü de en sonda kısaca zikretmektedir. Bu durum, kendi yaşadığı sırada Şîî toplumunun bugünü bütün Müslümanlarca da kabul edildiği gibi günahlardan kurtuluşa bir vesile olarak saydıkları görülmektedir. İmam Mehdî’yi de bu vesileyle kısaca andıkları görülmekte iken sonraki asırlarda günün diğer anlamları geri plana atılarak Mehdî ön plana çıkartılmış, gece ile ilgili diğer rivayetler Mehdî algısına paralel olarak yorumlanmıştır (bk. Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, II, 829-844). Aynı yaklaşım İbn Tâvûs’da da görülmektedir (İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’m’al*, III, 312-355). 15 Şaban’ı Mehdî ile ilişkilendiren ilk güçlü vurgunun Meclisî ile başladığı, günümüzde ise en çok okunan kitaplar arasında yer alan *Mefâtihu’l-cinân* ile devam ettiği görülmektedir (Meclisî, *Zâdu’l-meâd*, s. 55-56; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 295).

⁸⁶ Şeyh Tûsî, uzun bir bölüm ayırdığı Ramazan ayında namaz, oruç ve nafileler, itikaf günleri ve bugünlerde okunacak dualara geniş yer verirken özel anlamı olan başka hiçbir günden bahsetmemektedir (Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, II, 539-648).

⁸⁷ Şeyh Müfid’in takviminde de bu tarih geçer. İbn Sa’d da bu tarihle muvafıktır (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 17, 7 nolu dipnot).

⁸⁸ Nişâbü’rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 276.

⁸⁹ <http://www.ettelaat.com/etiran/?p=131258> (Erişim tarihi: 17 Kasım 2017)

miraçta çeşitli peygamberlerle yapılan görüşmeler Şiî geleneğe de aynı şekilde yansımıştır.⁹⁰

19 Ramazan 40- “Rûz-i Zerbet (Darbe Günü)” Hz. Ali’nin vefatına yol açan kılıç darbesini aldığı gün olarak kabul edilmektedir.⁹¹

18-20-22 Ramazan- Bugünlerin gecesi Kadir Gecesi olarak kabul edilip kutlanmaktadır. Özel bir adlandırma ile “Şeb-i İhyâ” (İhya gecesi) olarak anılmaktadır.⁹²

21 Ramazan 40- “Şehâdet-i İmam Ali (a.s.)”. Hz. Ali’nin şehit edildiği gündür. Resmî tatil günüdür.⁹³

Ramazân ayının son cuma günü- “Rûz-i Cihânî-yi Kuds” (Dünya Kudüs Günü). Dünya Müslümanları tarafından dini bir dava olarak görülen Filistin sorunu İran halkı tarafından da aynı coşkuyla kabul edilmektedir. İsrail ile İran arasındaki siyasi gerilimin de canlı tutulmaya gayret gösterildiği bugünde, İran genelinde toplu gösteriler yoluyla Filistin davasına destek verilir ve İsrail lanetlenir. Gösterilerin merkezi Tahran şehridir. Burada Cuma imamının ve devlet büyüklerinin katılımıyla uzun bir yürüyüş yapılarak halkın katılımı sağlanır.

ŞEVVAL

1 Şevval- “İyd-ı Saîd-i Fıtr”. Ramazan Bayramı. Ülkemizdeki aksine Ramazan Bayramı 2 gün olarak kabul edilmektedir. Resmî tatil’dir.⁹⁴ Bayram namazından önce Hz. Hüseyin’in toprağından teberrüken bir miktar yemek müstehap kabul edilmektedir.⁹⁵

25 Şevval 148- “Şehâdet-i İmam Ca’fer Sadık (a.s.)”.⁹⁶ Resmî tatildir. Hz. Ali dışındaki diğer imamlara nazaran Ca’fer-i Sadık’ın vefatının resmî tatil olarak kabul edilmesi, Şiî düşüncenin gelişiminde ona verilen değerle ilgilidir.

⁹⁰ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 278-79.

⁹¹ Şeyh Müfid takviminde de aynı tarih kabul edilir. İbn Sa’d ve Taberi de bu tarihle muvafıktır (bk. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 18; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 286).

⁹² Şeyh Müfid takviminde 23 Ramazan’ın Kadir gecesi olmasının umulduğunu belirtmektedir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 19; Meclisî, *Zâdu’l-meâd*, s. 122-128; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 398).

⁹³ Şeyh Müfid ve Şeyh Bahâî’nin takviminde aynı tarih kabul edilir. Kuleyni 9 Ramazan olarak verir. Taberî ise 17 ve 19 Ramazanla birlikte Rebiülahir ayını da vermektedir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 19, 69).

⁹⁴ Şeyh Müfid bugünün Amr b. As’ın helak olduğu gün olması itibariyle de önemli olduğunu vurgular (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 19).

⁹⁵ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 301.

⁹⁶ Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 433; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 320.

ZİLKADE

1 Zilkade 173- “Velâdet-i Hz. Masume (s.a.)”. Musa el-Kâzım’ın kızı Fatıma Ma’sume’nin doğum günü olarak kabul edilmektedir. “Rûz-ı Dohter (Kızlar Günü)” olarak kutlanır. Özellikle Kum şehri hiç olmadığı kadar renkli gösterilere sahne olmaktadır. Yılın diğer zamanlarında giyimden süslemelere kadar siyah rengin hâkim olduğu şehrin sokakları renkli afiş ve flamalarla süslenmektedir.

5 Zilkade- “Rûz-ı Teclî-i İmamzâdegân ve Bekâ-ı Müteberrika” (İmamzadeler ve Onların Türbelerini Yüceltme Günü). İran’ın dini ve kültürel hayatında oldukça önemli bir konuma sahip olan İmamzadeler ve onların türbelerinin önemine vurgu yapıldığı bir gündür. Günümüzde İmamzadelerin Vehhabilere karşı “yumuşak savaş” unsuru olarak görüldüğü belirtilerek İran genelindeki yüzlerce İmamzade türbesinin halk nazarındaki itibarının artırılması için çalışmalar yapılmaktadır.⁹⁷

11 Zilkade 148- “Velâdet-i İmam Rıza (a.s.)”.⁹⁸ Şîa’nın sekizinci imamı olarak kabul edilen Ali er-Rızâ’nın doğum günü olarak kutlanmaktadır.

1-11 Zilkade- “Dehe-i Kerâmet” günleri. Fatıma Ma’sume’nin doğum günüyle başlayıp ağabeyi Ali er-Rıza’nın doğum günüyle sona eren on güne “Dehe-i Kerâmet” adı verilmektedir. Fatıma’nın Kum’da, Ali er-Rıza’nın Meşhed’de bulunan türbesi İran Şiiliği açısından bu iki şahsın daha fazla ön plana çıkarılmasına vesile olmuştur. İran, hem ülke içindeki hem dünyanın çeşitli bölgelerindeki Şîileri bu iki önemli şahıs etrafında konsolide etmek üzere özel stratejiler geliştirmiştir. Dehe-i Kerâmet adı altında on güne yayılan bu etkinliklerle amaç bu şahısları yüceltip, onlarla ilgili sayısız menkıbeleri zihinlerde sürekli canlı tutarak İran Şiiliğini canlı tutmaktır. Aynı zamanda İran’ın tüm Şîiler için merkezi bir öneme sahip olduğu da teşvik edilmektedir.

30 Zilkade 220- “Şehâdet-i İmam Cevad (a.s.)”. Şîa’nın dokuzuncu imamı olarak kabul edilen Muhammed b. Ali el-Cevâd’ın ölüm yıldönümüdür.⁹⁹

ZİLHİCCE

1 Zilhicce 2- Hz. Ali ile Hz. Fatıma’nın evlilik yıldönümü olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁰ 2013 yılından itibaren bugünü daha da anlamlı kılmak adına “Aile

⁹⁷ <http://www.hawzah.net/fa/goharenab/View/43749/القدس-معتبر-كهنه-مذی-القعد> (Erişim tarihi: 17 Kasım 2017)

⁹⁸ Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 434; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 329.

⁹⁹ Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 438; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 335.

¹⁰⁰ Şeyh Müfid de aynı tarihi kabul etmektedir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 21). Şeyh Tûsî, aynı tarihi kabul etmekte ancak bazı rivayetlere göre Zilhicce’nin altısı olarak da kabul edildiğini belirtmektedir. Ayrıca bugün “Fâtıma Namazı” adında dört rekatlık, içinde çeşitli tesbihatların yapıldığı bir namazı kılmanın müstehab olduğunu vurgulamaktadır (Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 671;

Türkiye’de görmeye alışık olduğumuz manzaralara rastlanmamakta, kurban kesenlerin ülkemize göre daha az olduğu gözlemlenmektedir. Ancak özellikle son birkaç yılda bu oranın arttığı söylenmektedir.

Son yıllarda 10-18 Zilhicce’yi kapsayan zaman dilimine “Dehe-i İmâmet ve Velâyet” adı verilmeye başlanmıştır. Bugünlerde bizzat dini liderin talimatı ve gözetiminde imamet, velayet, Gadir günü, velayet-i fakîh’in önemi ile ilgili tebliğ faaliyetleri yanında sosyal ve kültürel etkinliklerle halk Gadir-i Hum bayramına hazırlanmakta, zihinler canlı tutulmaktadır.¹⁰⁷

15 Zilhicce 212- “Velâdet-i İmam Hâdî (a.s.)”. Şîa’nın onuncu imamı olarak kabul edilen Ali en-Hâdî’nin doğum günüdür.¹⁰⁸

18 Zilhicce 10- “İyd-ı Saîd-i Gadîr-i Hum” (Gadîr-i Hum Bayramı).¹⁰⁹ İran’ın en görkemli bayramlarından birisidir. Âl-i Muhammed’in en büyük bayramı olarak kabul edilir. Resmî tatildir. Yıl boyu matem havasının hâkim olduğu İran sokaklarında halkın gözlerinin içinin güldüğü nadir günlerden birisidir. Bayramdan önce İran’ın dini lideri Ayetullah Ali Hamaneî tarafından bugüne özel geleneksel hale getirilmiş olan mahkumların affedilme haberi yayılmaktadır. Özellikle devlete karşı işlenmiş suçlardan hüküm giyenlerle küçük suçlardan hüküm giyenlerin cezaları affedilmektedir. Örneğin bu bağlamda bizim de bulunduğumuz 2013 yılında 1241 mahkûmun affedildiği duyurulmuştur.

24 Zilhicce 9- “Rûz-ı Mübâhele” (Mübâhele Günü).¹¹⁰ İslam Tarihinde “Mübâhele” olarak bilinen Hz. Peygamber’in Necran Hristiyanlarını temsilen Medine’ye gelen heyetle yaşadığı lanetleşme olayının yıldönümüdür.¹¹¹ Söz konusu

¹⁰⁷ <http://www.598.ir/fa/news/173632/شعار-دهه-امامت-و-ولایت-مشخص-شد> (Erişim tarihi: 28 Eylül 2017)

¹⁰⁸ Şeyh Müfid’in takviminde 27 Zilhicce olarak yer almaktadır. Ancak Şeyh Müfid’in diğer eseri *el-İrşad*’da, Kuleyni’de ve Şeyh Bahâî’nin takviminde 15 Zilhicce yer almaktadır (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 28, 76).

¹⁰⁹ Kaynakların üzerinde ittifak ettiği tarihlere dendir. Şeyh Müfid buna ilave olarak bugününü, Hz. Osman’ın katledilmesi ve Hz. Ali’ye biat edildiği gün olarak da kabul etmektedir. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 25; İbn Tâvûs, bugüne özel 12 rekatlık bir namaz kılmanın müstehab olduğunu belirtmektedir (İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’m’al*, II, 237; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtilu’l-cinân*, s. 482).

¹¹⁰ Şeyh Müfid de aynı tarihi vermektedir. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 27; Şeyh Tûsî, 25 Zilhicce olarak vermekte ancak 24 Zilhicce’yi de kabul etmektedir. Şeyh Tûsî’nin daha çok siyasi bir hadise etrafında gelişen böyle bir olayı ve bugüne özel bir dua metnini zikretmesi, Şîi geleneğin din ve siyaset konusunda ne kadar iç içe geçtiğini göstermesi açısından önemli bir önektir. Onun başlattığı bu gelenek kendisinden sonra da devam ettirilmiştir (Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, II, 759-760; İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’m’al*, II, 354-368; Meclisî, *Zâdu’l-meâd*, s. 218-227; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtilu’l-cinân*, s. 496; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 388).

¹¹¹ Necran Hristiyanlarından bir heyet, Hz. Peygamber’in onları İslam’a daveti üzerine kendilerinin çok önceden beri Müslüman olduğunu, Hz. İsa’nın babasız doğduğu Kur’an tarafından bildirildiğine göre onun ilah olması gerekeceğini iddia ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber onları, bir araya gelip hangi taraf yalancı ve iftiracı ise Allah’ın o tarafa lanet etmesi için dua etmeye çağırdı. Hz. Peygamber belirlenen günde Ali b. Ebî Talib, Hasan, Hüseyin ve Fatıma ile birlikte Necran Hristiyanları ile mübâhele yapmaya gitti. Ancak onlar buna yanaşmayarak cizye ödemeyi kabul ettiler. Mübâhele ayeti olarak da bilinen Âl-i İmran suresinin 61. ayeti bu olay üzerine nazil olmuştur. Şîi kaynaklar bu olayda Hz. Peygamber’in yanında götürdüğü şahısların öneminden dolayı olaya daha farklı bir önem

olay, Ehl-i Beyt'in kimlerden oluştuğuna yönelik tartışmalarda Hz. Peygamber'in uygulamasını ve fazilet sıralamasının nasıl olduğuna bir delil sayılarak imamet delillerinden biri sayılmaktadır. Bu nedenle İran'da özel bir önem verilerek bayram havasında kutlanmakta,¹¹² bu olayın Şii düşüncenin Kur'an'la tescillendiği ve rakiplerine üstünlük sağlamada özel bir yere sahip olduğu sürekli vurgulanmaktadır. Kürsülerden bu ayet karşısında Sünnîlerin diyecek bir lafının olamayacağı, karşılıklı tartışmalarda bu ayetin muhatabın suratına adeta çarpılması gerektiği küçümseyici bir üslupla dillendirilmektedir.

Sonuç

Tarih boyunca ortaya çıkmış bütün dinler/dini hareketlerin inananları arasında birlik ve beraberliği güçlendirmek, onları ortak duygu ve düşünceler etrafında bir araya getirmek üzere çeşitli ritüellere sahip oldukları bilinmektedir. Bu ritüeller aracılığıyla bir yandan mensubu bulunulan din/mezhebe aidiyet duyguları güçlendirilmekte, diğer yandan tarihsel süreçte bu yönde elde edilmiş birikimin sonraki nesillere aktarılması amaçlanmaktadır. Bir din ya da inanç sistemi bireye ve topluma ne kadar nüfuz edebiliyorsa onun sonraki kuşaklarca benimsenmesi ve yaşatılması o ölçüde mümkün olmaktadır. Dinlerin ya da inanç sistemlerinin bunu gerçekleştirmede en çok "kutsal zaman"lara yapılan vurguları kullandığı bilinmektedir. Tarih boyunca bazı zamanlar bazı dinler için kutsal kabul edilmiş, bu zamanlarda yapılan ritüellere ayrı bir önem verilerek aidiyet duygularının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. İslam dininde de Ramazan, Kurban, Kadir gecesi gibi birçok zaman diliminin özel önemi olduğu hem Kur'an hem de Hz. Peygamber tarafından sürekli vurgulanmıştır.

İslam Mezhepleri arasında kutsal zaman vurgusunu en çok Şiîliğin İmâmîyye kolunda gözlemlemekteyiz. Şiîlik, yıl içerisinde birçok zaman dilimini diğerlerinden ayırt ederek mensupları arasında mezhebî pratiklerini yüzyıllar boyu sürdürebilmiştir. Bu pratikler aracılığıyla tarihi süreçte mezhep ve ritüeller sürekli güncellenerek günümüze kadar varlığını devam ettirmişlerdir. Bu bağlamda Şiîliğin halen güçlü bir şekilde yaşaması, topluma nüfuz etme kanallarını etkili bir şekilde kullanmasından ileri gelmektedir. Kanaatimizce Şiîliği diğer mezheplerden ayırt eden en önemli yanının birey ve toplum muhayyilesine daha fazla vurgu yaparak canlılığını muhafaza etme çabasıdır.

atfetmişlerdir. Buna göre Rasûlullah, ayette geçen ebnâenâ (çocuklarımızı) lafzına binaen Hz. Hasan ve Hüseyin'i, nisâenâ (kadınlarımızı) lafzına binâen Hz. Fâtıma'yı, enfusenâ (kendimizi) lafzına binaen de Hz. Ali'yi mübâhele mevkinde götürmüştü. Olayla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Fayda, "Mübâhele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, XXXI, 425; Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 27, 50 nolu dipnot).

¹¹² İbn Tâvûs, bugüne gusûl ile başlanıp, oruç tutulmasını, güzel elbiseler giyilmesini ve mümkünse velilerden birinin mezarının ziyaret edilmesini tavsiye etmektedir (İbn Tâvûs, *el-İkbâlu'l-a'm'al*, II, 354).

Şîî geleneğin kutsal gün ve gecelere verdiği önemi ilk asırlardan itibaren oluşturulan yoğun dua literatüründe izlememiz mümkündür. Dua literatürünün belli başlı eserleri incelendiğinde erken dönem müelliflerinin gün ve geceler hususunda Müslüman toplumunun geneliyle daha uyumlu olduğu, Recep, Şaban, Ramazan, Muharrem gibi ortak olarak kabul edilen ayların ibadet boyutlarının ön plana çıkarıldığı görülmektedir. İlk dönem müelliflerinin yıl içerisinde çok sayıda gün ve geceyi zikrederek, dini duygu ve düşüncelerin yoğun yaşandığı bu gecelere özel namaz, oruç, sadaka gibi nafîle ibadetlere vurgu yaptıkları görülmektedir. Erken dönemde gün ve geceler ve bu zamanlara has ibadetler hakkında müstakil eserler kaleme alan Şeyh Tûsî ve İbn Tâvûs gibi müelliflerin eserleri incelendiğinde birkaç istisna dışında herkesin üzerinde ittifak ettiği hususlara vurgu yaptıkları görülmektedir.

Şîîliğin kutsal zaman algısında tarihi süreç içerisinde farklılıkların oluşmaya başladığı görülmüştür. Başlangıçta diğer mezheplerden sadece Gadir-i Hum, Aşura ve Mübahele gününe yapılan vurgular özelinde farklılaşırken, Şîîliğin devlet kontrolüne girdiği sonraki asırlarda mezhep açısından önemli sayılan gün ve gecelerin artırıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin Şîîliğin teşekkül sürecinde yaşayan Şeyh Müfid'in takvimiyle, Safevi döneminin ünlü siması Şeyh Bahâî'nin takvimleri arasında birçok farklılık bulunduğu görülmektedir. Diğer yandan İran devrimiyle birlikte geçmişten beri kültürde yer alan Hz. Ali, Hz. Fatıma gibi mezhep büyüklerinin Anneler Günü, Babalar Günü, Saygı Günü vb isimlerle modern döneme adapte edilmesiyle de mezhebin yenilenmeye ve yeni bir kalıba bürünmeye başladığı da görülmektedir. Bunun yanı sıra modern dönemde Humeyni'nin ölüm yıldönümü, Rûz-i Hunîn-i Hacc, Dehe-i İmâmet ve Velâyet gibi isimlerle gün ihdasının artırılmaya devam ettiği görülmektedir. Öyle ki yıl boyunca İran'da gerek dini gerek milli açıdan önemli sayılmayan gün sayısı neredeyse yok gibidir. Son yıllarda her bir güne kendi öneminin dışında yeni isimler verilerek etki gücü artırılmak istenmektedir. Bu durum mezheplerin tarihi süreç içerisinde kendisini yenilediğini ve yenilediği oranda topluma nüfuz edebildiğini göstermesi açısından dikkate değerdir.

Şîîliğin gün ve gece anmalarında önemli hususlardan birisi de kadın şahsiyetlere yapılan özel vurgulardır. Hz. Hatice, Hz. Fatıma, Fatıma Ma'sume, Zeynep bnt. Ali, Rukayye bnt. Hüseyin, Ümmü'l-Benîn gibi şahsiyetler üzerinden kadınların mezhep açısından taşıdığı değer sürekli vurgulanarak onları mezhebin duygusal taşıyıcıları olmak bakımından onore ettikleri görülmüştür. Kadınların bugünlerde özel görevler üstlenmeleri ve aktif olarak katılımları gözlemlendiğinde istenilen amaca ulaşıldığı anlaşılmıştır.

İran için önem arz eden Ali er-Rıza ve kız kardeşi Fatıma'nın doğum ve ölüm yıldönümlerine özel önem verilmesi, hem İran Şîîliğini diğer ülkeler nazarında ön plana çıkararak merkezi bir konuma yükseltme çabasını hem de İranlılık bilincini güçlendirme isteğinin sonucu olduğu düşünülmektedir. Diğer yandan Rûz-i Hunîn-i Hacc gibi yeni günler ihdas edilerek İran'ın sorun yaşadığı ülkelerle olan

mücadelesi dini alana çekilmek istenmiştir. Böylece din ve siyasetin İran toplumunda nasıl iç içe geçtiği daha rahat anlaşılacaktır.

Burada dikkat çeken bir diğer husus da imamların ve mezhebin büyüklerinin doğum yıldönümlerine nazaran ölüm yıldönümlerinin ön plana çıkarılmasıdır. Bu durum Safeviler ile birlikte mezhebin matem yönünün güçlendirilmeye çalışılmasıyla doğrudan alakalıdır. Safeviler ile birlikte Şiîliğin iktidar gücünü arkasına almasından sonra gün ve gecelerin sayısının artırıldığı, toplumu bir arada tutmaya yönelik törensel yönünün daha fazla ön plana çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Safeviler'in başlattığı bu gelenek devam ettirilerek, günümüzde söz konusu gün ve gecelerin törensel ve duygusal boyutlarının daha fazla ön plana çıkarıldığı hatta bazı yıldönümlerinin bir iki haftaya kadar uzatıldığı gözlenmektedir. Sünnî geleneğin Mevlit kandili gibi doğum günlerine verdiği önemin aksine Şiî gelenek, bazı istisnalarıyla birlikte ölüm tarihlerini ön plana çıkararak yıl boyu matem havasının solunmasını istemiştir. Bu durum, Şiîliğin hem taraftarları hem de diğer mezhepler tarafından bir matem mezhebi olarak algılanmasını haklı çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

- Âmulî, Muhammed b. Hasan Şeyh Hurr (ö. 1104/1692). *Vesâilu's-Şîa*. thk. Müessesetü Âli'l-Beyt Aleyhisselam, Kum 1409/1988.
- Bozan, Metin. "Şiî-İmami Kaynaklarda Kerbelâ'nın Menkâbevi Anlatımı", *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I)*, Sivas 2010, 477-492.
- Bozan, Metin. "Ali er-Rıza'nın Velihtlığı Meselesi (İmâmiyye'nin İmamet Nazariyesine Teori-Pratik Açısından Eleştirel Bir Yaklaşım)", *Dinî Araştırmalar 7*, sayı: 19, 2004, 159-171.
- el-Buhârî, Ebû Nasr Sehl b. Abdullah (ö. 4./10. asır), *Sırru's-Silsileti'l-Aleviyye fi Ensâbi's-Sâdâti'l-Aleviyye*, thk. Seyyid Mehdî Recâî, Kum 1389/2011.
- Büyükkara, Mehmet Ali, *İmâmiyye Şîası'na Göre Önemli Tarih, Gün ve Geceler (Şeyh Müfid ve Şeyh Bahâî'nin Takvimleri)*, Çanakkale 1999.
- Büyükkara, Mehmet Ali, "Kerbelâ'dan İnkılab: İmami-Şiî Şehadet Düşüncesi ve Problemleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIII, sayı: 2, 2002, 211-247.
- Büyükkara, Mehmet Ali, "Çağdaş Şîa Düşüncesinde Kerbelâ'nın Problemleri Mirası: İmam Hüseyin Kazanmak İçin mi Yoksa Canını Feda İçin mi Ayaklandı?", *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I)*, Sivas 2010, 383-408.
- Ca'feriyan, Resul, "Şîa'da Dua Edebiyatı", çev. Habip Demir, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 6, Ekim 2015, 209-237.
- Eliade, Mircea, *Kutsal ve Dindışı*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 1991.

- Fayda, Mustafa, “Mübâhele”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, XXXI, İstanbul 2006.
- Güner, Ahmet, “Büveyhiler Döneminde Bağdat'ta Kerbelâ/Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şii Uygulamaları”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I)*, Sivas 2010, 325-340.
- Güner, Ahmet. “Büveyhiler Dönemi ve Çok Seslilik”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII, 1999, 47-72.
- İbn Battuta, Ebû Abdullah Muhammed Tancî, *İbn Battuta Seyahatnamesi I.*, çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- İbn Funduk, Ebû'l-Hasen Ali b. Eb'î'l-Kâsım b. Zeyd (ö. 565/1169), *Lubâbu'l-ensâb ve'l-ekâb ve'l-a'kâb*, thk. Seyyid Mehdi er-Recâî, Mektebetu Ayetullah Mar'âşî Necefî, Kum 1385/2007.
- İbn Kûleveyh, Ca'fer b. Muhammed el-Kummî (ö. 368/978), *Kâmilu'z-ziyârât*, thk. Cevâd el-Kayyûmî, Neşru'l-Fukahâ, Kum 1429/2009.
- İbn Tâvûs, Ali b. Musa (ö. 664/1266), *el-İkbalu bi'l-a'mali'l-hasene fimâ ya'melu merraten fi's-sene*, thk. Cevad Kayyûmî İsfehânî, Mektebu'l-A'lâmî'l-İslâmî, Kum 1414/1993.
- el-İrbilî, Ali b. İsa b. Ebi'l-Feth (ö. 693/1293), *Keşfu'l-gumme fi ma'rifeti'l-eimme*, Dâru'l-Edvâ, Beyrut 1405/1985.
- el-İsfahânî, Ali b. el-Hüseyn Ebu'l Ferec (ö. 356/966), *Mekâtilu't-talibiyîn*, Dâru'l-Murtazâ, Beyrut 1430/2009.
- Kandemir, M. Yaşar, “Câbir b. Abdullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, VI, 530-532, İstanbul 1992.
- el-Kuleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Yâkub (ö. 328/939) *Usûlu'l-kâfi*, thk. Ali Ekber el-Gaffârî, Dâru'l-Kütübi'l-İslâmiyye, Tehran 1407/1986.
- Kummî, Mesud Nârî, “Olgûhâ-yi Kâlbedi-yi Hüseyniyehâ: Rîşehâ ve Tehavvulât”, *Hüner ve Mimarî*, 1395/2016, IX, 25-46.
- Kummi, Şeyh Abbas, *Mefâtihu'l-cinân, Âyin-i Dâniş*, Kum 1386/2007.
- Kummi, Şeyh Abbas, *Muntehe'l-âmâl*, tsh. Musevî Damegânî, İntişârât-ı Peyâm-ı Âzâdî, Tehran 1390/2011.
- Meclisî Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî (ö. 1110/1698), *Zâdu'l-meâd*, thk. Alauddin A'lamî, Müessesetu el-A'lamî li'l-Matbûât, Beyrut 1423.
- el-Mervezî, Ebû Talib İsmail b. Hüseyin Hüseyini (ö. 614/1217'den sonra), *el-Fahrî fi ensâbi't-tâlibiyîn*, thk. Seyyid Mehdi er-Recâî, Mektebetü Ayetullah Mar'âşî Necefî, Kum 1385/2007.

-
- Nîşâbûrî, Abdülhüseyn, *Takvîm-i Şîa*, İntişârât-ı Delîl-i Mâ, Kum 1391/2012.
 - Onat, Hasan, “Kerbelâyı Doğru Okumak”, *Akademik Orta Doğu*, , 2007, 2/1, 1-9.
 - el-Ömerî, Necmeddin Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Alevî (ö.466/1073), *el-Mecdî fî ensâbi't-tâlibiyyîn*, thk. Ahmed el-Mehdevî ed-Dâmeğânî, Mektebetü Âyetullah Mar'aşî Necefi, Kum 1380/2001.
 - Schimmel, Annemarie, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2004.
 - Şeriatî, Ali, *Ali Şîası Safevî Şîası*, çev. Hicabi Kırlangıç, Fecr Yayınları, Ankara 2011.
 - Şeyh Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen (ö. 460/1067), *Misbâhu'l-muteheccid*, Müessesesi-i Fıkh-ı Şîa, Beyrut 1411/1990.
 - Şeyh Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen (ö. 460/1067), *el-Gaybe li'l-hucce*, Dâru'l-Meârifi'l-İslâmî, Kum 1411/1990.
 - Ünal, Mustafa, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
 - <http://www.hawzah.net/fa/occcation/view/48956> - شهادت حضرت ابو الفضل العباس عليه السلام
 - <http://www.hawzah.net/fa/Magazine/View/3872/6270/68414/> روز یاسدار
 - <http://www.hawzah.net/fa/goharenab/View/43749/> - تجلیل از امامزادگان و حقاغ - متبرک کهنجم ذی القعدة
 - <http://www.beytoote.com/art/decorum/start3-decade2-fatemiyeh.html>
 - <https://mamasite.ir/fa/news/304374/1395> - تاریخچه روز زن و مادر، روز مادر - 1395
 - <http://setare.com/fa/news/11090/> - روز جوان چه روزی است
 - <http://www.ettelaat.com/etiran/?p=131258>
 - <http://markazi.msy.gov.ir/news/1120672> - عناوین بر نامه های هفته ازدواج تعالی -- اخبار.html?t=خانواده-اعلام-شد
 - <http://www.598.ir/fa/news/173632/> - شعار دهه امامت و ولایت مشخص شد